

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я
ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132
спеціальності 013 «Початкова освіта» освітньо-
професійної програми «Початкова освіта»
В. С. Петухова

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н. _____ Т. В. Турбар

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н., доц. _____ О.О. Андрющенко

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
« ____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Петуховій Вікторії Сергіївні

- 1. Тема роботи:** «Розвиток екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»
керівник роботи Турбар Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук
затверджена наказом ЗНУ від 26.09.2023 р. № 1505-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 23 листопада 2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** теоретичні засади формування розвитку екологічної компетентності учнів початкової школи; сучасні аспекти розуміння проблеми формування екологічної компетентності молодших школярів; психолого-педагогічні особливості розвитку екологічної компетентності молодших школярів; методичні засади формування екологічної компетентності учнів початкової школи, діагностика рівнів сформованості екологічної компетентності учнів початкових класів, експериментальна методика розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ»
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 5 таблиць, 6 рисунків з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Турбар Т. В.	24.10.22 р.	24.10.22 р.
Розділ 1	Турбар Т. В.	05.12.22 р.	05.12.22 р.
Розділ 2	Турбар Т. В.	23.03.23 р.	23.03.23 р.
Висновки	Турбар Т. В.	07.05.23 р.	07.05.23 р.
Додатки	Турбар Т. В.	08.09.23 р.	08.09.23 р.

7. Дата видачі завдання: 24 жовтня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ В. С. Петухова
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Т. В. Турбар
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Ю. Є. Зубцова
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 62 с., 5 таблиць, 6 рисунків, 42 джерела.

Мета дослідження: обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов, форм і методів розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Об'єкт дослідження: процес розвитку екологічної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Методи дослідження: аналіз наукової та навчально-методичної літератури; узагальнення, спостереження, усне опитування, бесіда, педагогічний експеримент, статистичні методи.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у розкритті сутності поняття «екологічна компетентності молодших школярів», характеристики екологічної компетентності як складової розвитку особистості та висвітленні особливостей її формування на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні педагогічних умов розвитку екологічної компетентності молодших школярів та розробці методичних рекомендацій щодо розвитку екологічної компетентності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в учнів у початковій школі.

Галузь використання: заклади освіти.

ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ,
ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ,
ПОЧАТКОВА ОСВІТА, РОЗВИТОК

SUMMARY

Petuhova V. S. Development of environmental competence of junior schoolchildren in the lessons of the integrated course “I explore the world”

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (42 items) and 3 addenda on 3 pages.

The purpose of the study: substantiation of pedagogical conditions and development of methodological recommendations for the development of environmental competence of junior high school students in the lessons of the integrated course “I explore the world”.

The object of the study: the process of developing environmental competence of junior high school students.

The subject of the study: pedagogical conditions for the development of environmental competence of junior high school students in the lessons of the integrated course “I explore the world”.

To achieve this aim, the following objectives are set:

- 1) to investigate the theoretical foundations of the formation of environmental competence of elementary school students;
- 2) to reveal the essence and content of the environmental competence of elementary school students;
- 3) to characterize the features of the development of environmental competence in primary school age;
- 4) to determine and substantiate the pedagogical conditions for the development of environmental competence of younger schoolchildren;
- 5) to develop methodological recommendations for the development of environmental competence of younger schoolchildren in the lessons of the integrated course “I explore the world”.

The first chapter “Theoretical foundations of the development of environmental competence of elementary school students” presents the results of a theoretical analysis

of the concept of “environmental competence of younger schoolchildren”. The structure and content of the environmental competence of elementary school students were analyzed and the psychological and pedagogical features of its development were determined.

In the second chapter “Methodical principles of the formation of environmental competence of primary school students” the pedagogical conditions for the development of environmental competence of primary school students are theoretically substantiated. The results of the diagnosis of the level of formation of the ecological competence of younger schoolchildren are presented, and the method of developing the ecological competence of elementary school students in the lessons “I explore the world” is proposed.

Key words: environmental competence, environmental education, educational environment, younger school students, pedagogical conditions, primary education, development.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади розвитку екологічної компетентності учнів початкової школи.....	12
1.1. Екологічна компетентність молодших школярів як предмет наукового дослідження.....	12
1.2. Структура та зміст екологічної компетентності учнів початкової школи.....	17
1.3. Психолого-педагогічні особливості розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів.....	31
Розділ 2. Методичні засади формування екологічної компетентності учнів початкової школи.....	42
2.1. Педагогічні умови розвитку екологічної компетентності учнів початкової школи.....	42
2.2. Діагностика рівня сформованості екологічної компетентності молодших школярів.....	46
2.3. Методика розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ».....	55
Висновки.....	69
Список використаних джерел.....	73
Додатки.....	76

ВСТУП

Проблема екологічної освіти в умовах сьогодення є актуальною та має пріоритетне значення для мабутнього. Недостатня увага до екологічної освіти у школах та інших закладах освіти призводить до низького рівня екологічної компетентності серед населення. Більшість людей не розуміють важливості охорони природи та не вміють правильно поводитись у навколишньому середовищі.

Екологічній освіті приділяється дедалі більше уваги на всіх рівнях освіти. Людину, наділену екологічною культурою, відрізняє вміння досягти гармонії як зі своїм внутрішнім, і з природним оточенням. У дитячі роки це вміння формується за рахунок спеціальних знань, розвитку емоційної сфери та практичних навичок екологічної діяльності, формування моральних цінностей. До таких цінностей відносяться почуття відповідальності за природу та життя у всіх його проявах, внутрішня переконаність у необхідності захисту природи. За таких умов зростає роль школи у формуванні екологічної компетентності населення, яку можна розглядати як необхідний елемент життя сучасного суспільства.

Важливе місце в екологічному вихованні відводиться початковій школі як ланці становлення особистості, оскільки саме від природоохоронного досвіду молодших школярів буде залежати їхня майбутня діяльність у природі, а також вміння передбачати наслідки своєї поведінки у навколишньому світі.

Досвід впровадження екологічної освіти в Україні накопичується, але, екологічна освіта молодших школярів залишається організованою на недостатньому ісокому рівні ефективності. Прийняття Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) змінило пріоритети природничої галузі та визначило екологічну компетентність, як ключову, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості

збереження природи для сталого розвитку суспільства.

Наслідком такого реформування стали суттєві зміни її змісту загалом і змісту освітньої галузі «Природознавство» зокрема. Відповідно до Нового Державного стандарту освіти введено інтегрований курс «Я досліджую світ», що об'єднує навчальний зміст кількох освітніх галузей (природничої; громадянської та історичної; соціальної та здоров'язбережувальної).

На уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» використовуються різні методи навчання, такі як експеримент, спостереження, аналіз даних та інші. Це допомагає учням активно залучатись до навчального процесу та розвивати свої дослідницькі навички.

Загалом, уроки «Я досліджую світ» допомагають формувати екологічну компетентність учнів, розвивати їхню екологічну свідомість та навички сталого способу життя. Важливо, щоб ці уроки були цікавими та доступними для учнів, щоб вони змогли зрозуміти важливість охорони природи та бути активними учасниками вирішення екологічних проблем.

Теоретичну основу сучасних досліджень проблеми формування екологічної компетентності учнівської молоді у філософсько-культурологічному й психолого-педагогічному аспектах становлять: висновки і положення щодо гуманізації сучасної освіти (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); теорії неперервної екологічної освіти і виховання (С. Глазачев, М. Дробноход, Г. Каропа, М. Кисельов, В. Крисаченко, М. Мамедов, М. Мойсеєв, Г. Пустовіт, О. Сластьонін та ін.); результати педагогічних досліджень у галузі екологічної освіти і виховання дітей та молоді (О. Біда, Л. Білик, І. Костицька, О. Колонькова, Л. Лук'янова, Г. Марченко, Т. Нінова, О. Плахотнік, Н. Пустовіт, С. Скрипник, С. Совгіра, А. Степанюк, Г. Тарасенко, В. Червонецький, С. Шмалей та ін.). Теоретичним та практичним аспектам екологічного виховання учнів у закладах освіти різних типів приділяється значна увага сучасних науковців. Про це свідчать праці А. Захлебного, І. Зверєва, І. Суравегіної (методологічні положення екологічної освіти і виховання), А. Волкової, Г. Волошиної, В. Коваль, С. Лебідь, В. Шарка

(особливості екологічної освіти і виховання в процесі вивчення окремих шкільних предметів), Г. Пустовіта (дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах) тощо.

Актуальність окресленої проблеми, її важливість для теорії і недостатній рівень розробленості щодо практики екологічної освіти та виховання зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Розвиток екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Мета дослідження – обґрунтування педагогічних умов та розробка методичних рекомендації щодо розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретичні засади формування екологічної компетентності учнів початкової школи.
2. Розкрити сутність і зміст екологічної компетентності учнів початкової школи.
3. Охарактеризувати особливості розвитку екологічної компетентності в молодшому шкільному віці.
4. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку екологічної компетентності молодших школярів.
5. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Об'єкт дослідження – процес розвитку екологічної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Відповідно до визначених завдань було використано такі методи дослідження:

- теоретичні: порівняльний аналіз філософської, психологічної,

педагогічної та методичної літератури, нормативної документації, що дало змогу узагальнити та систематизувати наукові матеріали з проблеми дослідження;

– емпіричні: прогностичні (експертні оцінки), діагностичні (анкетування, бесіда), обсерваційні (спостереження, самоспостереження, самооцінка); педагогічний експеримент;

– методи статистичної обробки результатів та їх графічного відображення.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у розкритті сутності поняття «екологічна компетентності молодших школярів», характеристики екологічної компетентності як складової розвитку особистості та висвітленні особливостей її формування на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні педагогічних умов розвитку екологічної компетентності молодших школярів та розробці методичних рекомендацій щодо розвитку екологічної компетентності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в учнів у початковій школі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Екологічна компетентність молодших школярів як предмет наукового дослідження

Екологічна компетентність молодших школярів – це важливий аспект їхньої освіти та розвитку, який визначає їхню здатність розуміти, оцінювати та взаємодіяти з навколишнім середовищем у свідомий і відповідальний спосіб. Це поняття включає в себе ряд аспектів, які мають ключове значення для збереження природи та створення сталого майбутнього для нашої планети.

Зміст екологічної компетентності полягає у розумінні основних принципів та закономірностей екосистем, вмінні визначати вплив своїх дій на природу, а також у вмінні приймати обгрунтовані рішення, спрямовані на збереження навколишнього середовища. Це включає знання про види рослин і тварин, процеси екосистем, поняття відновлюваної та невідновлюваної природних ресурсів, а також здатність застосовувати ці знання на практиці.

Екологічна компетентність передбачає розуміння в молодших школярів основних концепцій, таких як екосистеми, біорізноманітність, взаємодія видів, цикли речовин та енергії в природі. Дитина з екологічною компетентністю розуміє, як все у природі пов'язане між собою і які наслідки можуть виникнути внаслідок порушення цих взаємозв'язків. Вона передбачає в учнів усвідомлення особистого впливу на навколишнє середовище. Це включає в себе розуміння того, які власні дії, споживання і вибори можуть мати вплив на забруднення, виснаження природних ресурсів і зміну клімату.

Школярі з екологічною компетентністю можуть аналізувати складні екологічні проблеми, оцінювати можливі рішення і приймати обгрунтовані рішення, які сприяють збереженню природи. Вони можуть розробляти та

підтримувати сталий спосіб життя. Екологічна компетентність включає в себе участь у громадянських ініціативах та акціях, спрямованих на збереження навколишнього середовища. Молодші школярі з цією компетентністю можуть співпрацювати з іншими школярами, для вирішення екологічних проблем.

Екологічно компетентні люди виявляють емпатію до інших видів і генерацій, вони розуміють, що збереження природи і сталого розвитку стосується не тільки них самих, але і майбутніх поколінь. Вони відчують відповідальність за долю планети і діють відповідно до цього. Екологічно компетентні школярі володіють практичними навичками, які дозволяють їм доглядати за природою, використовувати ресурси раціонально, мінімізувати відходи, та приймати активну участь у природоохоронних заходах.

Сутність екологічної компетентності, є важливою складовою освіти та розвитку сучасних молодших школярів. Ця компетентність допомагає підготувати молодше покоління до вирішення нагальних екологічних проблем і забезпечувати стале майбутнє для нашої планети.

Значення екологічної компетентності. Розуміння принципів екології та володіння екологічною компетентністю має велике значення для молодших школярів. Воно сприяє формуванню їхньої відповідальності перед природою та суспільством, розвиває критичне мислення та навички прийняття рішень. Збереження природи та стале використання ресурсів стають надзвичайно важливими в умовах зростаючого екологічного тиску на планету.

Значення екологічної компетентності:

1. Екологічна компетентність вчить дітей ефективно використовувати природні ресурси, зменшувати відходи та мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище. Це сприяє сталому розвитку, що є ключовим завданням для забезпечення якості життя майбутніх поколінь.

2. Екологічна компетентність допомагає молодшому поколінню усвідомити вплив забруднення, хімічних речовин та інших факторів навколишнього середовища на здоров'я людини. Освічені школярі можуть уникати небезпечних ситуацій і вживати заходи для збереження свого здоров'я.

3. Діти з екологічною компетентністю часто в майбутньому стають активними громадянами, які беруть участь у природоохоронних ініціативах, лобіюють законодавчі зміни та сприяють змінам у споживчому поведінці суспільства.

4. Розуміння важливості різноманітності видів і екосистем є важливою частиною екологічної компетентності. Школярі, які розуміють це, можуть більш ефективно захищати zagrożені види і зони природної різноманітності.

5. Екологічна компетентність допомагає уникнути екологічних катастроф і природних лих, таких як повені, зсуви ґрунту, спрага та інші наслідки зміни клімату. Вона сприяє розумінню в учнів, як пристосовуватися до змін у природному середовищі та зменшувати їхній вплив.

6. Освіта в галузі екології та розвиток екологічної компетентності у дітей є важливим фактором формування ставлення молодих поколінь до природи. Це може сприяти створенню більш обізнаних і відповідальних громадян.

7. Збереження природи і стале використання ресурсів, які забезпечує екологічна компетентність, може покращити якість повсякденного життя.

Зміст екологічної компетентності. Зміст має за мету формувати у молодших школярів розуміння важливості збереження природи та прищеплювати в них відповідальність перед планетою. Ця компетентність допомагає дітям розвивати стійкість до екологічних проблем і приймати обґрунтовані рішення, спрямовані на покращення стану довкілля.

Сучасна екологічна ситуація у світі ставить перед системою освіти завдання не лише сприяти розвитку особистісних здібностей учнів, але й виховувати в них пошукові навички для усвідомленого засвоєння та широкого розуміння знань. Це важливо для формування екологічної компетентності, яка є необхідною умовою подолання нерозумного, безвідповідального та легковажного ставлення до природного середовища.

Екологічна компетентність виражається у здатності особистості систематично обирати стиль поведінки та приймати рішення, які враховують

наслідки її впливу на екологічне середовище. Важливо усвідомлювати власний вплив на природу та розуміти причинно-наслідкові зв'язки власних дій у біосфері. Екологічна компетентність відрізняється від екологічної культури тим, що вона стосується конкретної особистості, яка повинна мати власне філософське уявлення про екологічні відносини та розуміти їхні наслідки.

Важливим елементом екологічної компетентності є не лише теоретичні знання, але й їхнє практичне використання. Набуті знання і досвід практичної діяльності в сфері охорони навколишнього середовища сприяють формуванню цієї компетентності на різних рівнях. Таким чином, ефективне розвиток екологічної компетентності визначається якістю здобутих знань і їхньою практичною реалізацією в житті кожного індивіда.

Екологічна компетентність представляє собою багатоаспектне поняття, і розуміння її залежить від різних факторів. Центральним елементом цієї системи є екологічна особистість, яка володіє «екоцентричним» типом екологічної свідомості. Ця особистість характеризується такими особливостями, як психологічна прив'язаність до світу природи, суб'єктне сприйняття природних об'єктів і бажання непрагматично взаємодіяти з природним середовищем.

В рамках компетентісного підходу екологічна компетентність є конкретним індивідуальним виявом екологічної компетенції. Основою для визначення сутності екологічної компетентності молодших школярів є категорія «екологічної діяльності». Ця діяльність спрямована не лише на екологічно доцільне перетворення навколишньої дійсності, але й на розвиток особистості учня та зміну його ставлення до себе та оточуючого світу. Екологічна діяльність тісно пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням і екологічними цінностями. Термін «екологічна діяльність» може тлумачитися як складова соціальної діяльності, що відображає відношення суспільства до природи і включає всі взаємодії суб'єкта такої діяльності з природним середовищем, що призводять до екологічних наслідків та результатів, будь то позитивні чи негативні.

Розвиток екологічної компетентності у дитини тісно пов'язаний із

вихованням в неї екологічної культури. Нинішню проблематичну ситуацію з порушенням екологічних законів можна подолати лише, підвищуючи рівень екологічної культури кожного члена суспільства. Основною концепцією екологічної культури є науково обґрунтований гармонійний розвиток природи та людини, розглядання природи як матеріальної і духовної цінності.

Успішність природо-перетворювальної та природоохоронної діяльності залежить від рівня зрілості екологічного мислення людини. Ставлення до природи формує моральний підхід до соціального оточення, оскільки природа є спільним домом для всього людства, і турбота про неї передбачає врахування інтересів сучасних і майбутніх поколінь.

Екологічно культурна особистість, вивчаючи природу, виражає своє ставлення до неї та прагне зберегти її первинний вигляд. Створення екологічної компетентності та екологічного мислення є основою для якісного розвитку екологічної культури, громадянськості та патріотизму. Екологічне мислення вимагає відмови від егоїстичних споживацьких установок, які орієнтовані на вузько-особистісні чи групові інтереси, і націлені на досягнення лише миттєвих цілей та матеріальних вигод, ігноруючи якість природного середовища та благополуччя майбутніх поколінь. Сучасне екологічне мислення має бути демократичним, ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, орієнтованих на історичну перспективу, а не на поточний корисливий інтерес.

Глобальні екологічні проблеми викликали усвідомлення того, що майбутній розвиток суспільства значною мірою залежатиме від рівня екологічної культури та передбачливості людини. Тому виховання екологічної компетентності у молодшому шкільному віці повинно сприяти формуванню нової екологічної культури та переосмисленню ставлення людей до навколишнього природного середовища.

Отже, екологічна компетентність визначається як здатність особистості до ситуативної діяльності в соціальному та природному середовищі. Під цим розуміється, що екологічні знання, навички, досвід та цінності, які особистість отримала, активізуються у вмінні приймати рішення, виконувати відповідні дії,

а також нести відповідальність за свої вчинки, усвідомлюючи їх вплив на природне середовище. Здатність людини систематично обирати манеру поведінки, приймати рішення та усвідомлювати важливість власного впливу на довкілля є сутністю екологічної компетенції.

1.2. Структура та зміст екологічної компетентності учнів початкової школи

Нещодавно людство почало більше турбуватися про проблему збереження екології планети Земля. Це стало можливим через втручання людини в природні процеси, що відбувається за рахунок технологізації та інтелектуалізації нашого суспільства. Концепція екологічної освіти в Україні встановлює вимоги для педагогів на всіх рівнях освіти, включаючи дошкільний, відносно уважного та відповідального ставлення до питань екологічної компетентності молодого покоління. У минулому столітті дітей ознайомлювали з красою та багатством природи, наголошуючи на її неповторній цінності для людини. Однак формування свідомості того часу ґрунтувалося на принципі «у природи можна взяти».

Сучасні програми передбачають створення відповідальної особистості, яка бере, але також віддає природі, зберігаючи і розширюючи її багатства. З огляду на те, що чиста екологія є ключовою для здоров'я та існування людини в сучасності та у майбутньому, важливо виховувати свідомих громадян з цього питання з самого дитинства.

Дослідження природи та пізніше зусилля з її збереження привертали увагу як вітчизняних, так і іноземних вчених.

Підсумовуючи погляди ряду вчених, які вивчали питання компетентності, зокрема, екологічної (В. Гузь, Н. Колесник, О. Колонькова, О. Максимова, В. Маршицька, З. Плохій, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, Л. Руденко, А. Рябов, Л. Титаренко, В. Томаков, С. Шмалей), визначаємо її як комплексний результат

виховної діяльності, пов'язаний із освоєнням дитиною системи знань про живу і неживу природу, формуванням ціннісних орієнтацій у сфері екологічної діяльності, розуміння себе як невід'ємної частини природи та володіння дієвими навичками з її збереження. Екологічна компетентність, як інтегральна якість дитячої особистості, формується завдяки взаємодії різних взаємопов'язаних компонентів.

Проте в кожній з цих структур виявляються елементи, які включають в себе інформацію (інтелектуальний, когнітивний, знаннєвий, інформаційно-досвідний, змістовий, знаннєво-змістовний) уміння та навички (практико-дієвий, діяльнісний, практичний, поведінково-діяльнісний, діялісно-практичний, операційно-технологічний) а також індивідуальна позиція молодого покоління щодо екологічних питань (рефлексивний, мотиваційно-вольовий, аксіологічний, мотиваційний, ціннісні орієнтації, особистісний, досвід екологічної діяльності, потреби).

Давайте розглянемо кожен з них ближче, особливості, які вони мають відносно дітей початкової школи.

Розпочнемо з когнітивного компоненту, оскільки він є фундаментом відповідального ставлення особистості до природи. Це включає екологічно орієнтоване мислення, практичні навички екологічно доцільної поведінки у системі «людина – природа», мотивацію та активну природоохоронну діяльність, а також усвідомлення власної участі у збереженні, відтворенні та захисті природного середовища.

Основними елементами когнітивного компоненту є знання про: процеси і явища, які відбуваються в природі і суспільстві; роль і призначення людини в сучасному світі, включаючи основні аспекти сучасної природничо-наукової (в тому числі екологічної) картини світу; знання головних законів екології та їх масштабність; розуміння особливостей раціонального використання природних ресурсів (лісу, води, газу і т.д.); знання про найбільш важливі екологічні проблеми та причини їх виникнення; а також знання про якість навколишнього середовища, екологічні проблеми в Україні, та способи вирішення екологічних

проблем, збереження природи, та надання допомоги рослинам і тваринам.

Також елементом когнітивного компонента є екологічні переконання, такі як відповідальне ставлення до природи, оберігання живого, надання допомоги в межах можливостей, та усвідомлення, що проблеми екології можна вирішувати лише за умови спільних зусиль та врахування знань законів природи. Отримані знання в екології стають власним надбанням особистості дитини і формуються під впливом інформації екологічного характеру, яку дитина отримує з різних джерел. Оскільки будь-яка діяльність визначається цілями, особливо важливим є розуміння мети екологічної діяльності: збереження природи для забезпечення можливості життя на планеті Земля.

Мотиваційний аспект включає у себе сформованість системи стимулів, які спонукають дитину до вчинення екологічно обґрунтованих дій. Це включає в себе бажання раціонально використовувати природні ресурси, взаємозв'язок з природою, переконаність у власній важливості для охорони навколишнього середовища та бажання брати участь у природоохоронній діяльності. Відповідно до концепції сталого розвитку, яка враховує важливість вирішення проблем оточуючого середовища через синтез природи, суспільства та економіки, мотиваційний компонент повинен включати не лише особистісні мотиви, але й соціально значущі, такі як бажання зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь та турбота про екологію планети для забезпечення її життєздатності у далекому майбутньому. Однією з важливих умов формування екологічної компетентності є перетворення зовнішніх мотивів у внутрішні, що сприяє виконанню екологічно спрямованих дій без необхідності контролю дорослих.

Часто учень постає перед вибором: вчиняти відповідно до власних бажань чи відповідно до законів природи. Для обрання правильного шляху потрібно внести вольові зусилля. Тому ще одним важливим компонентом є емоційно-вольовий. Дитина у віці шести-семи років вже може виявляти вольові якості, такі як боротьба між різними мотивами, самоконтроль та свідоме підпорядкування дій екологічно значущим цілям.

Для реалізації екологічно обґрунтованих дій необхідно розвивати такі

вольові якості, як дисциплінованість, організованість, самостійність, наполегливість і ініціативність. При цьому важливо, щоб дитина отримувала позитивні емоції від взаємодії з природою та акцентувала свою увагу на них: радість, захват, щастя, захоплення, здивування, гордість, задоволення. Досвід отримання позитивних емоцій від взаємодії з природою спонукає дитину повторювати дії, які призводили до її позитивного настрою.

Безперечно, формування екологічної компетентності сильно впливає на домінуючі цінності. Таким чином, ми виділяємо ціннісний компонент і рекомендуємо його наповнювати соціоприродними, еколого-моральними, еколого-естетичними, еколого-гуманістичними цінностями. Під ціннісними орієнтаціями особистості розуміється вибір дитиною певних матеріальних і духовних цінностей як об'єктів, які визначають її спосіб життя та цілеспрямовану діяльність для збереження навколишнього середовища.

Останній виділений компонент, який ми враховуємо, є поведінково-діяльнісний. Він включає в себе природоохоронну діяльність, таку як догляд за кімнатними рослинами, садіння та догляд за городом або квітником, прибирання власної ігрової площадки, годування пташок взимку, виготовлення годівничок для них, та поважне ставлення до зелених насаджень та квітів під час прогулянок з батьками. Також в цей компонент входить вміння дотримуватися правил поведінки в природі, проведення екологічної розвідки навколишнього середовища, прокладання екологічних стежок, раціональне використання ресурсів (економія папіру, води, світла), оцінювання впливу заводів та фабрик на природні комплекси та їх складові, дотримання правил техніки безпеки в надзвичайних ситуаціях природного чи техногенного характеру, та творче вирішення навчальних екологічних завдань. Узагальнено, цей компонент відображає відношення дитини до природного оточення і є завершальним результатом екологічного виховання.

На підставі дослідження Л. Біленкової [1, с. 10] можна відзначити, що розвиненість екологічної компетентності у дітей може виявлятися через різні види діяльності:

1. У сюжетно-рольовій грі, яка відображає різноманітні сценарії в природі або природознавчу діяльність дорослих.
2. У практичній діяльності, спрямованій на створення або підтримку умов для живих об'єктів у зеленій зоні дитячого садка (праця в природі).
3. В діяльності з відновлення предметів, таких як ремонт іграшок, книг та інших, яка, хоч і не прямо, але пов'язана з збереженням природних ресурсів.
4. У створенні образів у сфері образотворчого мистецтва на основі вражень від природи або діяльності людей в природі.
5. У спілкуванні з природою, в добровільному контакті з об'єктами рослинного і тваринного світу, що включає спостереження, оціночні судження, милування, догляд, приручення і дресирування тварин.
6. У проведенні експериментів, що представляє собою практичну пізнавальну діяльність з об'єктами природи, супроводжується спостереженням і висловлюваннями щодо отриманих результатів. Експериментування з живими об'єктами є позитивною, якщо пошукові дії враховують потреби живих істот і не завдають їм шкоди.
7. У мовній діяльності, такій як питання, повідомлення, участь у бесіді, діалозі, обмін інформацією, враженнями, уточнення уявлень про природу за допомогою слова.
8. У спостереженні, яке є самостійною пізнавальною діяльністю, що забезпечує отримання інформації про природу та діяльність людей в природі.
9. У перегляді книг, картин, телепередач природознавчого змісту, що сприяє отриманню нових і уточненню наявних уявлень про природу.

Спостереження за самостійною діяльністю дітей та аналіз її змісту дозволяють вихователю враховувати індивідуальні особливості дітей та їх рівень екологічної компетентності.

Взаємозв'язок компонентів екологічної компетентності учнів можна представити так: бажання жити та розвиватися підштовхує до налагодження гармонійних зв'язків з природою та активізує практичну екологічну діяльність. Знання в галузі екології служать основою для цієї діяльності та сприяють

усвідомленню цінності природи. Саме це усвідомлення регулює емоційно-вольовий аспект та формує позитивні мотивації для екологічно прийнятної поведінки. Перетворення системи потреб відбувається відповідно до мети та завдань сталого розвитку.

Отже, ми встановили, що екологічна компетентність учнів початкової школи є складною та багатогранною характеристикою, її формування передбачає вивчення різних компонентів, таких як поведінково-діяльнісний, когнітивний, емоційно-вольовий мотиваційний, ціннісний.

Зміст екологічної компетентності. Він визначається комплексом знань, умінь, цінностей, теоретичних і практичних навичок та дій, які дозволяють особі ефективно взаємодіяти з природним середовищем, бути відповідальною учасницею екологічного процесу та приймати обґрунтовані рішення щодо власної екологічної діяльності.

Розглянемо на прикладі докладнішу інформацію про зміст екологічної компетентності:

1. Основи екології. Цей аспект включає в себе розуміння в дітей основних понять, таких як екосистема, біорізноманітність, біологічний цикл, ланцюг живлення та взаємодія видів. Молодші школярі повинні знати, які процеси відбуваються у природі та як вони взаємодіють один з одним.

2. Поняття про відходи і переробку. Діти повинні розуміти, що таке сміття, які види відходів існують, і чому важливо відповідально викидати сміття. Вони повинні знати про можливості переробки сміття та вторинного використання ресурсів.

3. Енергозбереження. Діти повинні розуміти значення збереження енергії і вплив споживання енергії на довкілля та клімат. Важливо вчити їх способам ефективного використання енергії вдома та в школі.

4. Глобальні екологічні проблеми. Молодші школярі повинні ознайомитися з глобальними екологічними проблемами, такими як зміна клімату, забруднення повітря і води, виснаження природних ресурсів. Вони повинні розуміти, як ці проблеми впливають на планету та суспільство.

5. Практичні навички. Екологічно компетентні діти мають навички догляду за природою, включаючи посадку рослин, відходи та сортування сміття, заощадження води і електроенергії, а також участь у волонтерських проектах з природоохорони.

6. Сприйняття власного впливу. Діти повинні відчувати відповідальність за свої дії і їхній вплив на природу. Вони повинні розуміти, що їхні вибори, включаючи споживчі звички і стиль життя, можуть мати важливий вплив на стан довкілля.

7. Знання про місцеве довкілля. Важливо, щоб діти дізналися більше про своє місцеве довкілля, включаючи природні резервати, парки та інші цікаві місця. Це може сприяти більшому інтересу до збереження природи в їхньому регіоні.

8. Громадянська активність. Важливо вчити дітей бути активними учасниками природоохоронних ініціатив, а також висловлювати свої думки і ідеї стосовно покращення навколишнього середовища.

Зміст екологічної компетентності включає в себе формування екологічної компетентності учнів початкових класів.

Теоретичну основу формування екологічної компетентності учнів становлять методичні постулати компетентнісного підходу:

- навчання розв'язання соціально-значущих і життєво важливих завдань, проблем шляхом освоєння нових видів і способів діяльності;
- посилення особистісної спрямованості освіти, тобто створення ситуацій вибору, опора на інтереси та потреби учнів;
- активізація процесу навчання, коли школяр сам шукає, досліджує, будує своє знання;
- ознайомлення з різними видами діяльності та включення в неї учнів;
- орієнтація на саморозвиток особистості, створення умов для того, щоб учні могли бачити власні досягнення, підвищення ролі самоаналізу, самооцінки, рефлексивної діяльності.

У зв'язку з цим як основна дидактична одиниця компетентнісного підходу

в психолого-педагогічній літературі виокремлюють навчальну задачу, або проблему. Компетентна людина повинна не тільки розуміти сутність проблеми, а й уміти розв'язати її практично, тобто володіти методом розв'язання, що найбільше підходить до конкретних умов. Цей висновок видається дуже важливим, оскільки дає змогу побачити специфіку та визначити конкретні шляхи формування екологічної компетентності учнів у процесі навчання розв'язання екологічних проблем.

Суттєвою характеристикою поняття «проблема» є усвідомлення недостатності знання – «не просто незнання, а знання про незнання».

Таким чином, під проблемою в широкому сенсі слід розуміти ситуацію, що характеризується наявністю мети і відсутністю знання про шляхи або способи її досягнення, розв'язання проблеми - процес висунення, розроблення та перевірки гіпотез, висунення нових ідей, з яких розвивається гіпотетичне рішення, яке в подальшому або спростовується, або підтверджується і приймається до практичної реалізації.

Звернення до проблематизації освіти – не новина для педагогіки.

У чому полягають основні відмінності навчання розв'язання проблем від відомого проблемного навчання? Проблемне навчання спрямоване на підвищення проблемності здебільшого методів навчання (зростаючої в ряду: репродуктивний метод, частково-пошуковий метод, дослідницький метод), у той час як необхідна проблематизація і змістовного боку, а саме залучення до змісту навчання не тільки достовірних і перевірених даних, а й також суджень, фактів, думок, які ще не знайшли загально визнаного пояснення у рамках тієї чи іншої наукової теорії, але взяті безпосередньо з практики.

Крім того, проблемне навчання реалізується здебільшого як засіб активізації мислення учнів, як одна зі складових дослідницького методу. Однак різноманіття проблем не обмежується лише дослідницькими: поряд із проблемами пізнання виділяються також в окремий тип проблеми моделювання та практичного перетворення дійсності. Крім цього, проблеми також розрізняються за причинами виникнення, за масштабами, інтенсивністю,

тривалістю тощо. Поєднання зазначених визначальних ознак породжує неповторну різноманітність конкретних екологічних проблем, яке має знайти відображення у змісті сучасної екологічної освіти.

У межах компетентнісного підходу має йтися про засвоєння способів оцінювання ситуації, проектування дій, стосунків, що, своєю чергою, потребують прийняття та реалізації певних рішень. чергу, потребують ухвалення та реалізації певних рішень. Таке навчання відрізняється від того, де є готова формула, де часто потрібно лише запам'ятати і відтворити потрібну відповідь. Учень сам має усвідомити проблемну ситуацію, сформулювати завдання, розв'язати його, оцінити набутий досвід, контролювати власні дії.

Узагальнюючи результати дослідження сутності та змісту екологічної компетентності, а також теоретичних засад навчання розв'язання проблем, мету формування екологічної компетентності учнів можна визначити таким чином:

- 1) Для учня – розвиток компетентності з рівня неусвідомленої некомпетентності до рівня усвідомленої компетентності;
- 2) для вчителя – створення умов для самореалізації учнів, набуття знань, умінь і навичок, розвитку здібностей, мотивації, стосунків, досвіду діяльності, необхідних для сприяння практичному розв'язанню екологічних проблем.

Реалізація зазначених цілей під час вивчення курсу ґрунтується на вирішенні

таких завдань:

- розкриття системної організації та динамічності (безперервної зміни) навколишнього світу;
- забезпечення розуміння комплексного характеру сучасних проблем
- навколишнього середовища (взаємозв'язок трьох компонентів - екологічного, соціального, економічного);
- ознайомлення з альтернативними сценаріями та концепціями розвитку цивілізації;
- вивчення основних типів екологічних проблем і способів їх вирішення;
- виховання відповідальності за якість життя майбутніх поколінь,

відповідального ставлення до вибору прийнятих рішень;

- створення умов для засвоєння екологічних цінностей, становлення особистісних смислів екологічної діяльності особистісних смислів екологічної діяльності;

- спонукання до активної практичної участі в охороні довкілля;

- розвиток організаторських та інтелектуальних здібностей і навичок (проектний менеджмент; робота в групі; висловлення та аргументація власної точки зору; соціальна комунікація, пошук інформації).

Таким чином, можна вважати, що основним результатом формування екологічної компетентності є усвідомлена особистісно і соціально значуща діяльність учнів, спрямована на досягнення конкретних позитивних змін стану довкілля.

Виходячи з особистісно-орієнтованого характеру компетентнісного підходу основу методики формування екологічної компетентності може становити суб'єкт-суб'єктний, фасилітаційний підхід до навчання, де вчитель – не єдине джерело знань, а провідник, порадник, помічник на шляху становлення особистості. Особливості такого підходу полягає у такому:

- навчання і виховання в дусі співпраці та співтворчості вчителя та учнів;

- стимулювання пізнання та практичної діяльності у формах схвалення та підтримки;

- задоволення різноманітних (інтелектуальних, етичних, естетичних, творчих) потреб та інтересів учнів;

- врахування індивідуальних особливостей дитини;

- чуйне ставлення до почуттів і переживань, бажання зрозуміти емоційний стан школяра, бачити і розвивати його здібності, розуміти причини вчинків і поведінки;

- створення освітнього середовища, в якому вчитель допомагає учням виробити власну думку, обґрунтувати свою позицію, застосувати засвоєні знання і способи діяльності в житті.

За цих умов учні виявляють інтерес до пізнання навколишнього світу,

намагаються осмислити своє ставлення до природи. Емоційна підтримка з боку педагога сприяє утвердженню позитивної самооцінки, впевненості у вирішенні екологічних проблем.

Нині методика шкільної екологічної освіти базується переважно на традиції культурно-історичного підходу, реалізація якого під час навчання розв'язання екологічних проблем включає такі етапи:

- 1) усвідомлення єдності людини з навколишнім світом;
- 2) формування проблеми;
- 3) виявлення витоків і сутності проблеми;
- 4) теоретичне обґрунтування мулювання проблеми;
- 5) практична діяльність з розв'язання проблеми. При цьому рішення на

основі культурних зразків радше пропонується, ніж приймається учнями. У межах компетентнісної парадигми методика має бути доповнена ситуативним підходом, який забезпечує прийняття рішення в конкретній, реальній (а не модельній, як у проблемному навчанні), невирішеній ситуації:

- аналіз ситуації;
- усвідомлення проблеми;
- розробка альтернатив;
- визначення критеріїв вибору;
- вибір (прийняття рішення)
- практична реалізація рішення;
- оцінка ефективності рішення. Застосування ситуативного підходу не

тільки дає змогу створити умови для засвоєння культурного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями, але також забезпечує актуалізацію індивідуального життєвого (вітагенного) досвіду учнів, що підвищує особистісну значущість навчання.

У зв'язку з цим у процесі формування екологічної компетентності видається доцільним застосування методу ситуаційного аналізу, або кейс-стаді (англ. case study). Кейс – педагогічна модель реальної життєвої ситуації, на підставі вивчення та аналізу якої учні виявляють проблему та пропонують її

розв'язання.

Загалом, у процесі навчання важливо не обмежуватися рамками «інформаційно-довідкового» підходу, але створити умови для становлення суб'єктного досвіду емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного ставлення до навколишнього середовища. У зв'язку з цим слід наголосити насамперед на пріоритеті інтерактивних методів навчання перед методами репродуктивними, тобто активного, творчого отримання, переживання, осмислення нової інформації самими учнями перед засвоєнням готових знань. Якщо завдання викладача під час роботи з традиційними завданнями полягає у відшуканні єдиного вірного рішення («відповіді»), то в навчальних екологічних ситуаціях, навпаки, у стимулюванні пошуку безлічі можливих рішень та обґрунтованого вибору оптимального.

Особливо слід відзначити дискусії, обговорення в парах і групах, а також методи стимулювання творчої активності (мозковий штурм, дерево рішень, морфологічний аналіз тощо). Групові форми роботи, навчальні конференції, рольові ігри ефективні не тільки з погляду психологічного, а й, крім того, моделюють реальний процес розв'язання проблем, який неможливий без урахування всього різноманіття існуючих точок зору та інтересів різних людей і соціальних груп. Діалогічні методи навчання – основа смислоутворення в освітньому процесі. У процесі застосування цих методів створюються оптимальні умови для засвоєння екологічних цінностей, становлення і розуміння смислів екологічної діяльності, тобто для формування системоутворювального компонента екологічної компетентності – ціннісно-сислового.

Важливою формою навчальної роботи є екскурсії на підприємства природокористування, до установ та організацій, що реалізують програми сталого розвитку, застосовують ефективні засоби захисту довкілля. тісного розвитку, що застосовують ефективні способи розв'язання екологічних проблем.

Однак обрати той чи інший варіант розв'язання ще не означає розв'язати проблему. Формування екологічної компетентності передбачає не тільки освоєння окремих її елементів, а й оволодіння комплексною процедурою

соціально й особистісно значущої екологічної діяльності. З методичної точки зору адекватним інструментом виступає розробка та реалізація учнями навчальних проєктів, спрямованих на поліпшення стану довкілля в процесі виявлення, вивчення, вивчення, вивчення довкілля в процесі виявлення, вивчення, розв'язання та попередження екологічних проблем.

Метод проєктів забезпечує реалізацію суб'єктної позиції школяра; підвищення мотивації навчальної діяльності; практичне застосування знань, реалізацію міжпредметних зв'язків; особистісний розвиток учнів (розвиток ділових якостей, критичного мислення, комунікабельності, ціннісно-сміслової та емоційно-вольової сфери, творчих здібностей тощо); формування навичок здійснення проєктної діяльності, аналізу ситуації, цілепокладання, оцінювання результатів; професійне самовизначення. Таким чином, цей метод має значний потенціал інтеграції основних компонентів екологічної компетентності - мотиваційного, когнітивного, практично-діяльнісного, емоційно-вольового та ціннісно-сміслового.

Довготривала педагогічна практика свідчить про те, що процес формування екологічної компетентності учнів молодших класів можна розглядати як триетаповий. Перший етап охоплює 1-2 класи, другий – 3 клас, а третій – 4 клас.

На першому етапі учні здобувають екологічно-орієнтований особистий досвід, спостерігаючи за різними аспектами навколишнього середовища. Це супроводжується поясненнями вчителя та виконанням визначених ним правил поведінки. У цьому контексті учні проявляють інтерес до об'єктів природи, умов життя рослин та тварин, спробують оцінити їх стан з погляду понять «добре-погано». Вони також залучаються до екологічно орієнтованої діяльності та реагують емоційно на красу природи, висловлюючи свої почуття через творчість, таку як розповіді чи малюнки. Діти намагаються дотримуватися правил поведінки під час прогулянок та взаємодії з природою.

На другому етапі, який включає в себе третій клас, учні продовжують розвивати свою екологічну компетентність. На цьому етапі вони глибше

розуміють взаємозв'язки у природі та більш усвідомлено сприймають екологічні проблеми. Учні на цьому етапі можуть активніше взаємодіяти з природними системами, вивчати цикли та процеси у природі.

Також на цьому етапі набуває значущості взаємодія з екологічними проблемами на більш широкому рівні. Учні можуть дізнатися більше про глобальні екологічні питання, такі як зміна клімату, використання відновлюваних джерел енергії та інші аспекти сталого розвитку. Вони можуть вивчати, як їхні дії можуть впливати на природу не тільки в локальному, але й у глобальному контексті.

Третій етап, який охоплює 4-й клас, передбачає глибоке розширення екологічної компетентності учнів. На цьому етапі діти можуть вивчати більш складні екологічні поняття, такі як біорізноманіття, екосистемні послуги та екологічні взаємозв'язки. Вони можуть більш свідомо розглядати питання сталого розвитку та використання природних ресурсів.

На цьому етапі, може бути акцентована не лише на знання про природу, але і на розвитку навичок, таких як критичне мислення та розв'язання проблем. Учні можуть брати участь у проектах зі збереження природи, вивченні місцевих екосистем, та навіть розробці простих екологічних проектів. На даному етапі також може змінюватися акцент і зростати самостійність у виборі тем для досліджень та участі в екологічних заходах.

Спільно, всі три етапи допомагають учням формувати глибоке розуміння екології та розвивати навички, необхідні для активного та відповідального ставлення до природи.

Екологічне виховання учнів початкових класів є важливим для їх гармонійного розвитку з природою. Результатом цього процесу є особистість, що має сформовану екологічну культуру та високий інтелект. Така особистість здатна вирішувати екологічні проблеми та використовувати наукові знання, керуючись гуманістичними ідеалами і національними традиціями, для збереження природи та раціонального використання її ресурсів у майбутньому.

1.3. Психолого-педагогічні особливості розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів

Психолого-педагогічні особливості визначаються організаційними формами, змістом, навчальними засобами та взаєминами між вчителем і учнями, а також їхнім віком та психологічними особливостями. Це включає середовище та умови, в яких реалізуються педагогічні чинники, а також сукупність заходів у навчально-виховному процесі, спрямованих на досягнення вищого рівня педагогічної діяльності [5, с. 20].

Перш за все, результативність екологічного виховання та розвитку екологічної компетентності молодших школярів залежить від того, наскільки вчитель враховує весь комплекс психологічно-вікових особливостей дітей цього віку. Вчені вказують, що молодший шкільний вік охоплює період від 6-7 до 10-11 років, конкретний діапазон може визначатися відповідно до офіційних норм початкової освіти [3].

За словами Ельконіна Д.Б., цей віковий етап є особливим в розвитку дитини. Розвиток психічних функцій та особистісного зростання взагалі відбувається в рамках переважної навчальної діяльності, яка замінює раніше визначальну ігрову активність. Залучення дітей до навчальної діяльності викликає внутрішні зміни у всіх психічних процесах та функціях [13, с. 240].

У період молодшого шкільного віку відбувається подальший фізичний та психофізіологічний розвиток дитини, що сприяє систематичному навчанню в школі. У цьому віці спостерігається поліпшення роботи головного мозку та нервової системи, хоча слід відзначити недосконалість регулюючої функції кори, що має свої наслідки: діти легко відволікаються, мають труднощі у тривалій концентрації на одному виді діяльності та можуть проявляти емоційну нестабільність. В цьому періоді виділяється виразна нерівномірність психофізичного розвитку серед всіх дітей, а також існують відмінності в темпах розвитку хлопчиків та дівчаток.

Перший рік навчання у початковій школі є періодом важкостей та великої

важливості в житті дитини. Вступ до школи створює стресову ситуацію: змінюється звичний стереотип поведінки, зростає психоемоційне навантаження. З перших днів школи дитина стикається з рядом викликів, не пов'язаних із її попереднім досвідом, але які вимагають значного напруження розумових та фізичних зусиль. Нові обставини, такі як класний колектив, особистість вчителя, зміни у режимі та тривале обмеження активності, разом із завданнями, що не завжди приємні, створюють новий контекст для дитини.

Основною сферою діяльності, як вже було зазначено, є навчання, що визначає значущі трансформації у психічному розвитку дітей на цьому віковому етапі. У межах навчальної діяльності відбуваються психологічні новоутворення, що визначають ключові досягнення у розвитку молодших школярів і є основою для подальшого етапу розвитку.

Спочатку у учня виникає інтерес до самого процесу навчання, а згодом цей інтерес розширюється на результат власної праці. Далі у дитини формується інтерес до змісту навчальної діяльності та бажання отримувати нові знання. Розвиток інтересу до змісту навчальної діяльності та здобуття знань пов'язаний із задоволенням від власних досягнень, що виникає через визнання вчителя та підкреслення навіть маленьких успіхів.

Г. Буковська стверджує, що для учнів початкової школи основними видами діяльності є ігрова та навчальна, і важливим аспектом є перехід від ігрової до навчальної діяльності в молодшому шкільному віці [1, с. 12].

За словами І. Шаповаленко, навчальна діяльність відіграє провідну роль, оскільки вона опосередковує всю систему відносин дитини з суспільством і сприяє формуванню не лише окремих психічних якостей, але і особистості учня в цілому [26, с. 64].

На цьому етапі розвитку дитини відбувається розширення мотиваційно-потребової сфери та формування самосвідомості. Головними мотивами навчальної діяльності стають широкі соціальні мотиви, які можуть служити основою для виховання екологічної культури особистості.

В учнів початкових класів відбувається розвиток різних мислинневих

операцій, таких як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація. Характеризуючи аналіз, можна визначити його як виділення різних властивостей та ознак, проте у молодших школярів виникають труднощі в умінні виділяти властивості предметів. Ці особливості процесу розвитку когнітивних операцій мислення впливають на уповільнене формування екологічного мислення [27, с. 20].

Молодший школяр тільки починає освоювати навички рефлексії – здатність оцінювати власні дії та аналізувати зміст та процес своєї мислительної діяльності, що відображається на його екологічному поведінці [19].

Бойко Л.А. вказує на те, що у молодшому шкільному віці відбувається цілеспрямоване формування знань, почуттів, оцінок, переживань, а також розвиток здібностей та інтересів. Чутливість та сприйнятливність визначаються як важливі особливості учнів [12].

Беручи до уваги психологічні та вікові особливості учнів початкових класів, важливо відзначити, що формування у них екологічної компетентності неможливе без розвитку екологічної свідомості. Це підтверджується результатами досліджень Д. Єрмакова та І. Суравегіної. Згідно з їх дослідженнями, сучасна екологічна освіта спрямована на формування екологічної свідомості як способу мислення та діяльності, орієнтованого на гармонізацію стану біосфери та окремих екосистем. Вона також сприяє розвитку екологічної культури, що забезпечує просування природо-зберігальних технологій, еко-гуманістичних цінностей та ідеалів, а також допомагає реалізувати право людини на сприятливе середовище [20, с. 78].

Враховуючи всі психологічні та вікові особливості учнів початкової школи, вчителю слід усвідомити, що формування відповідального ставлення до природи та розвиток екологічної культури молодших школярів базуються на змісті навчальної дисципліни «Я досліджую світ». Цей предмет надає дітям інформацію про життя природи, її взаємодію з людиною та ціннісні властивості. Таким чином, обговорення контенту є повністю обґрунтованим.

Також важливо підкреслити вплив інших навчальних предметів, які

сприяють накопиченню учнями знань про природу і дозволяють їм самостійно зробити висновок про важливість її охорони.

До таких змістових (контекстуальних) основ варто віднести наступне:

- 1) акцентування уваги на терміні «охорона природи»;
- 2) вивчення ідеї цілісності природи та природних зв'язків між системами формування відповідального ставлення до використання та примноження природних багатств;
- 3) розвиток у учнів трудових навичок з захисту, догляду та покращення навколишнього середовища виховання у школярів моральних норм та правил поведінки в природному середовищі; отримання досвіду ціннісних орієнтацій та оціночних суджень [28].

Важливим стержнем у формуванні екологічної компетентності молодших школярів є виховання в них відповідального ставлення до використання та розмноження природних ресурсів. Це проявляється в таких аспектах, як дотримання культури поведінки в природі, вивчення та оцінка стану природного оточення, а також планування та благоустрій найближчого природного середовища (озеленення) [21, с. 128].

Ще однією важливою складовою у формуванні екологічної компетентності молодших школярів є розгляд різноманітних зв'язків, що існують в природі, на уроках. Ключовою концепцією, закладеною в зміст екологічної освіти та виховання в початковій школі, є ідея цілісності природи. Розуміння взаємозв'язків в природі має велике значення як для формування правильного світосприйняття, так і для виховання відповідального ставлення до збереження об'єктів природи, які взаємодіють між собою. Під час вивчення у початковій школі питань, пов'язаних з людиною, її здоров'ям, відпочинком та працею, учні розуміють, що для нормального життя важливі сприятливі природні умови, які слід берегти та зберігати.

Значну роль у формуванні у молодших школярів пізнавального та виховного підходу до природного середовища відіграє висвітлення концепції «охорона природи». Це розглядається як активна діяльність, спрямована на

збереження та примноження природних ресурсів [17].

Ще однією педагогічною основою для розвитку екологічної компетентності молодших школярів є розкриття моральних норм та правил поведінки людини в природному середовищі. Ці норми поступово викладаються перед учнями під час вивчення аспектів охорони конкретних природних об'єктів. Через конкретні та наочні приклади діти вчаться розуміти, що можна або не можна робити в природі, щоб уникнути негативних наслідків. Ще однією складовою в розвитку екологічної компетентності молодших школярів є набуття ними досвіду ціннісних орієнтацій та оціночних суджень. Це досягається найбільш успішно в процесі оволодіння учнями практичними навичками вивчення стану природи, встановлення цілей та характеру людської діяльності в природному середовищі, а також визначення та оцінки отриманих результатів.

Педагогічні принципи формування екологічної компетентності у молодших школярів покладають на вчителя відповідальність за дотримання наступних вимог:

1. Розвиток екологічної компетентності має включати природоохоронні аспекти.
2. Краєзнавчий матеріал має систематично та комплексно використовуватися під час позакласної та класної діяльності молодших школярів.
3. Молодші школярі повинні брати участь у дослідницькій краєзнавчій діяльності з екологічною спрямованістю.
4. У процесі розвитку екологічної компетентності учні повинні здобувати досвід ціннісних орієнтацій та оціночних суджень.
5. Засновуючись на природоохоронній діяльності, учні мають опановувати трудові навички для поліпшення природного оточення, а також вивчати та втілювати правила та норми поведінки в природі.

Отже, враховуючи психологічно-вікові особливості молодших школярів та враховуючи змістові особливості розвитку екологічної компетентності, педагог може розглядати організаційні засади, серед яких можна визначити наступні:

Доступність змістового наповнення – це передбачає не лише відбір інформації, яку зможуть освоїти молодші школярі, а й уважний відбір методичних засобів, які допоможуть усвідомленню цього матеріалу. Важливо також, щоб обраний екологічно спрямований матеріал був особистісно значущим для учнів. Г. Белявський пропонує кілька способів реалізації цієї вимоги, таких як залучення учнів до підбору матеріалу для уроку, включаючи підготовку повідомлень або доповідей про охорону місцевих рослин/тварин, а також вільний вибір учнями об'єктів для спостережень з наступним обговоренням результатів в класі [2, с. 167].

Метою використання матеріалу з екологічною спрямованістю є його цілеспрямоване використання в рамках навчальних, виховних та розвивальних завдань уроку. При цьому слід враховувати різноманітні функції екологічної інформації, обумовлені специфікою її змісту та багатогранним навантаженням на процес пізнання і виховання. Матеріал із екологічним акцентом може бути використаний для ілюстрації та уточнення основного навчального матеріалу, оновлення знань та чуттєвого досвіду учнів, стимулювання інтересу до нової теми, перевірки стійкості та усвідомленості знань і вмінь, закріплення та поглиблення вивченого матеріалу, розвитку самостійності учнів та підвищення їхньої активності.

Забезпечення наочності уроку включає в себе систематичне ознайомлення учнів із екологічною ситуацією в країні, регіоні та рідному краї, а також залучення учнів до практичної участі в суспільно-корисній роботі.

Створення сприятливого навчального оточення в навчальному закладі означає впровадження конкретних заходів, таких як розміщення живих рослин у класній кімнаті, де учні матимуть можливість доглядати за ними; встановлення інформаційних стендів та оснащення класу науковим обладнанням. Збагачення педагогічного оточення відповідними стимулами не обмежується лише втіленням педагогічного принципу наочності, що передбачає демонстрацію об'єкта для формування більш повного та точного розуміння.

Згідно із поглядом С. Дерябо, екологізація педагогічного оточення

включає в себе природні об'єкти та комплекси, що створює постійний вплив на учнів через широкий спектр психологічних факторів. Це надає можливості для безпосереднього контакту з природними об'єктами та отримання від них «відповідей». Таким чином, екологізація педагогічного оточення служить умовою та засобом формування екологічно освіченої особистості.

Постійність та безперервність розвитку екологічної компетентності у контексті екологічної освіти та виховання є ключовими. Для досягнення намічених мет та завдань необхідно суворо дотримуватись системи вмісту та організаційних форм навчально-виховного процесу. Особливо важливо визначити основні складові навчально-виховної діяльності, їх взаємозв'язок, постійно вдосконалювати цю діяльність та чітко усвідомлювати її структуру. Стеження за систематичністю у навчально-виховному процесі дозволяє виокремлювати основні елементи знань, розташовувати їх у визначеній послідовності та органічно пов'язувати із наявними екологічними знаннями, які учень отримав під час вивчення інших предметів [11].

Неперервність екологічної освіти передбачає постійний вплив та раціональне використання різноманітних джерел знань, починаючи з дошкільного віку.

Міждисциплінарність у розвитку екологічної компетентності передбачає гармонізацію вмісту та методів розкриття законів, принципів і способів оптимальної взаємодії суспільства з природою на всіх рівнях отримання екологічних знань. Ключовою є сполучення логіки розвитку основних положень та понять, які входять у зміст дисципліни «Я досліджую світ», з подальшим поглибленням та узагальненням екологічних проблем. Взаємозв'язок глобального, національного та краєзнавчого підходів є ключовим. Найближче оточення школяра та повсякденне взаємодії з навколишнім середовищем надають переконливі приклади для розкриття різних аспектів взаємодії людини та природи, а також сприяють засвоєнню навичок гармонійного співіснування. Застосування принципу регіоналізації (краєзнавчого підходу) здійснюється шляхом екологічного виховання школяра на основі ознайомлення з природними,

культурними традиціями та особливостями матеріальних та духовних цінностей рідного краю. Базуючись на уявленнях про рослини та тварини свого регіону та середовищі їх існування, учні можуть ознайомитись з представниками живої та неживої природи інших регіонів, вже використовуючи власну дослідницьку діяльність.

Впровадження проблемних ситуацій, відомих як екологічні завдання, в освітній процес має на меті допомагати учням осознати потребу у додаткових знаннях та сприяти стимулюванню та активізації їхньої когнітивної діяльності та систематичної пізнавальної роботи. Це сприяє формуванню у них потреби в самоствердженні. Екологічні завдання викликають цікавість учнів, підтримують їх турботу та занепокоєння станом природи, а також створюють основу для отримання знань та навичок, необхідних для розуміння складнощів розвитку природного середовища [30].

Єдність процесів пізнання, переживання та діяльності визначає взаємозв'язок та взаємовплив чуттєвого, раціонального та діяльнісного аспектів у процесі усвідомлення. Розвиток пізнавальної діяльності дітей у природному соціокультурному середовищі, що є основою для системи шкільної екологічної освіти, гарантує не лише сполучення чуттєвого, раціонального та діяльнісного, але й надає можливість планувати процес виховання екологічної культури у дітей, звертаючи увагу на їхні індивідуальні особливості.

Дотримання коеволюційного підходу у структурі розвитку екологічної компетентності базується на використанні принципів синергізму та коеволюції. Синергетичний принцип, який виникає з істоти синергетики як науки, що застосовується для організації взаємодії систем різного рівня, застосовується до освітньої системи як відкритої та динамічної системи. Ця система обладнана всіма характеристиками синергетичних систем, такими як відкритість, дисипативність, нестійкість, ієрархічність та нелінійність. Зокрема, шкільна освітня система складається з різноманітних ієрархічно організованих підсистем, таких як система професійної освіти педагогів, система управління освітньою установою, система організації розвивального середовища та системи освіти для

дитячих колективів різного віку та індивідуальних освітніх маршрутів [24].

Принцип коеволюції визначає не лише потребу у самостійному розвитку та еволюції кожної підсистеми, орієнтованої на кінцевий результат діяльності всієї системи, але й у взаємозалежності та взаємодії із іншими системами. На практиці ці принципи включають: інтегрований розвиток початкової школи як освітньої системи в контексті екологічної освіти разом із зовнішніми системами (муніципальною, регіональною); розвиток дітей, враховуючи їх умови природного та соціокультурного середовища.

Забезпечення безперервності передачі екологічних знань включає поєднання екологічно орієнтованих уроків та позакласної роботи, що сприяє постійному формуванню екологічної свідомості учнів протягом загальноосвітнього навчального процесу. Узгодженість педагогічних вимог школи, сім'ї та суспільства виявляється у взаємному інформуванні учасників виховного процесу щодо досягнень у природоохоронній діяльності та впливів виховання.

Взаємодія між педагогом, учнем та батьками є ключовою для забезпечення розвитку екологічної компетентності школярів. Мета взаємодії педагога та батьків може бути визначена як формування екологічної культури дитини, що є можливим лише при належній екологічній свідомості у батьків. Тому важливо, щоб педагог проводив просвітницьку роботу щодо питань екологічної освіти для молодших школярів [23].

Форми співпраці з батьками включають батьківські збори, вечори запитань-відповідей, педагогічні гуртки, дні відкритих дверей, оформлення куточків для батьків, виставки дитячих робіт, консультації, бесіди тощо.

Також, можна організовувати роботу в цьому напрямку, створюючи проблемні ситуації, в яких дитина разом з батьками знаходить відповіді шляхом проведення простих дослідів та читання екологічної літератури.

Діти молодшого шкільного віку активно досліджують світ навколо себе, зокрема природу. Вони проявляють великий інтерес до природи та мають до неї позитивне емоційне ставлення [14].

Особливості розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів

Особливості	Характеристика
Прагнення до пізнання	Діти цього віку активно вивчають оточуючий світ, включаючи природу. Вони ставлять багато запитань та цікавляться новими фактами, сприяючи таким чином розвитку екологічних знань та уявлень.
Емоційно-позитивне ставлення до природи	Діти виражають любов та інтерес до природи, отримуючи велике задоволення від взаємодії з нею. Це сприяє розвитку екологічної свідомості та формуванню позитивного ставлення до природи.
Схильність до наслідування	Діти цього віку легко копіюють дорослих, зокрема своїх батьків. Це може використовуватися для впровадження екологічної культури та виховання відповідальної поведінки.
Образне мислення та візуальна сприйнятливість	Застосування ілюстрацій, малюнків та відеоматеріалів може полегшити засвоєння екологічних концепцій та сприяти формуванню позитивного відношення до природи.
Ігровий підхід.	Використання ігрового підходу може бути ефективним для практичного вивчення екологічних тем, розвитку екологічних навичок та виховання відповідального ставлення до природи.

Продовження таблиці 1.1

Необхідність систематичності та повторення.	Акцент на систематичних повтореннях екологічного матеріалу сприяє закріпленню знань та вмінь в області екології.
---	--

Враховуючи ці психолого-педагогічні особливості, вчителі можуть створити оптимальні умови для ефективного розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів. Розуміння та урахування цих аспектів сприяє будівництву педагогічного процесу, спрямованого на формування у учнів відповідального та бережливого ставлення до природи.

Отже, можна сказати, що психолого-педагогічні особливості розвитку дітей початкових класів визначаються їхнім віком, фізіологічними характеристиками та соціальним середовищем. У цьому віці важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, створюючи сприятливі умови для розвитку їхнього інтелектуального, емоційного та соціального потенціалу. Ключові аспекти включають розвиток мовлення, формування навичок читання та письма, розвиток екологічної свідомості, а також планування занять з урахуванням інтересів і темпу розвитку кожної дитини. Такий індивідуальний підхід сприяє ефективному процесу навчання та виховання в початкових класах.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Педагогічні умови розвитку екологічної компетентності учнів початкової школи

Розглядаючи поняття «педагогічні умови», логічним є твердження, що це поняття включає в себе обставини, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу в початковій школі та зовнішнє навчально-виховне середовище, де відбувається навчання, дослідження та виховна діяльність учнів. Ці умови спрямовані на формування основною метою екологічних знань, вмінь та навичок, а також на розвиток їхньої світоглядної культури та екологічної компетентності індивідів тощо.

Аналіз досліджень показує, що педагогічні умови розглядаються як зовнішні умови, які забезпечують функціонування та розвиток процесу і потребують певного упорядкування або організації. У цьому контексті організація розглядається як процес досягнення визначеності в зовнішніх і внутрішніх відносинах системи, яка є необхідною для забезпечення стійкості системи в змінному середовищі.

Таким чином, педагогічні умови визначаються як особливості організації навчально-виховного процесу в початковій школі, що визначають результати виховання, освіти та розвитку особистості учня і об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення.

У процесі організації конкретної діяльності для досягнення ефективності важливо визначити певні умови реалізації даної сукупності процесів. Умова тут розглядається як те, від чого залежить інше, і вона є істотним компонентом комплексу об'єктів, від наявності якого з необхідністю впливає існування даного явища. Педагогічні умови є однією із сторін закономірності конкретного

(навчального, виховного,) процесу [16, с. 23].

Особливості, які визначають педагогічні умови для формування екологічної компетентності учнів початкової школи, можна охарактеризувати наступним чином:

1. Належне врахування професійного розвитку та готовності вчителя початкової школи до формування екологічної компетентності учнів.

2. Створення сприятливого навчального середовища, що стимулює мотивацію для екологічної діяльності та формування екологічних цінностей, що в свою чергу призводить до більш ефективного формування екологічної компетентності.

3. Забезпечення екологізації змісту навчання шляхом впровадження міжпредметних зв'язків із дисциплінами навчального плану початкової школи, оскільки екологічна компетентність формується на міжпредметному рівні.

4. Використання інформаційно-комунікативних технологій, що дозволяють розширити та різноманітні форми та методи формування екологічної компетентності учнів у загальноосвітніх навчальних закладах.

5. Проведення моніторингу якості формування екологічної компетентності для сприяння загальному розвитку особистості молодшого школяра.

Другою передумовою для ефективного формування екологічної компетентності учнів є створення сприятливого навчально-виховного середовища. Обрання цієї умови обґрунтоване реалізацією особистісного компонента екологічної компетентності, таких як мотивація екологічної діяльності та екологічні цінності учнів початкової школи. Значущість педагогічного середовища як важливого аспекту формування особистості визначена видатними педагогами минулого, такими як К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші.

За аналізом педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що сприятливе освітнє середовище розглядається як:

- один з факторів, що впливає на формування особистості;

– середовище, де взаємодія всіх учасників педагогічного процесу призводить до їхнього духовного, інтелектуального, морального, естетичного, фізичного взаємозбагачення, сприяє розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості, готовності до особистісного самовдосконалення, та сприяє реалізації співтворчості в межах гуманістичної парадигми [15, с. 246].

За словами О. Макагон [16, с. 23], ефективність та стабільність сприятливого навчально-виховного середовища зростають, якщо воно формує єдиний інтегративний простір, що складається з різних мікросередовищ: соціального, психологічного, науково-методичного, електронного, інтелектуального, санітарно-гігієнічного, фізичного, культурно-естетичного.

Дослідник виділяє дві категорії факторів, які визначають організацію навчально-виховного середовища та впливають на результати діяльності учасників педагогічного процесу. Перша категорія охоплює позитивні чинники, такі як формування іміджу школи, сприятливий психологічний клімат у класі, максимальне врахування можливостей, здібностей і потреб учнів, впровадження інновацій у навчальний процес, результативність учнів, ефективне управління, увага до суб'єктів педагогічного процесу та наявність матеріально-технічного забезпечення. Друга категорія охоплює негативні чинники, такі як фізичне, психічне та професійне перевантаження, втома, відсутність взаєморозуміння між учителем, учнями і батьками, недостатня матеріальна база, низький культурний та освітній рівень учасників педагогічного процесу, авторитарний стиль управління та конфліктні ситуації.

Індикаторами сприятливого середовища для формування екологічної компетентності учнів можуть бути наступні:

- 1) позитивне ставлення до спільної діяльності;
- 2) встановлення довіри та розвиток гармонійних відносин між усіма учасниками педагогічного процесу;
- 3) високі вимоги та довіра один до одного в розв'язанні екологічних питань;
- 4) інформованість учасників про мету та стан речей;

- 5) участь школярів та вчителів у спільній екологічній діяльності;
- 6) задоволеність належністю до колективу;
- 7) емоційна задоволеність як результат спільної діяльності;
- 8) позитивне ставлення до оцінки результатів своєї та колективної діяльності;
- 9) сприятливий психологічний клімат;
- 10) адекватна матеріальна база.
- 11) гармонійна взаємодія всіх учасників педагогічного процесу у розв'язанні екологічних завдань;
- 12) демократичний стиль управління.

Між вимогами до створення сприятливого навчально-виховного середовища для формування екологічної компетентності учнів вчені виділяють такі: врахування вчителем психологічних особливостей та реальних навчальних можливостей учнів; стимулювання позитивного ставлення учнів до навчально-пізнавальної та екологічної діяльності шляхом формування позитивної мотивації; забезпечення позитивного настрою вчителя для проведення занять, що вимагають уваги, самоконтролю та контакту з класом.

Третій аспект полягає у впровадженні екологічного підходу до навчання шляхом утворення міжпредметних зв'язків між різними предметами в початковій школі. Це передбачає інтеграцію знань учнів із різних галузей, таких як: здоров'язбережувальна, громадянська, математична, природнича, історична, соціальна тощо, для екологізації змісту навчання. Важливу роль у формуванні екологічної компетентності грає загальна екологізація педагогічного середовища, тобто створення в навчальному закладі єдиної педагогічної обстановки, сприятливої для підвищення ефективності даного процесу.

Четверта умова передбачає впровадження системи моніторингу для визначення результатів формування екологічної компетентності учнів початкової школи. Встановлення вірної мети та формулювання завдань цього процесу стає неможливим без використання моніторингу. Основною метою моніторингу є отримання чіткого уявлення про ті фактори, які можуть сприяти

або заважати досягненню запланованих результатів. Під час моніторингу збирається та аналізується вся необхідна інформація щодо реальних можливостей педагогів і учнів, рівня їхньої попередньої підготовки та інших важливих обставин, які впливають на формування екологічної компетентності учнів. Цей процес також передбачає корекцію початкових завдань, оскільки конкретні умови часто вимагають їх перегляду та адаптації до реальних можливостей.

Відповідно до традиційних кроків, впровадження моніторингу формування екологічної компетентності учнів початкової школи передбачає такі етапи:

- 1) встановлення мети та цілей моніторингу, включаючи визначення критеріїв, показників і індикаторів для якісного вимірювання;
- 2) вибір інструментів для проведення моніторингу, що охоплює цілеспрямований відбір анкет, тестів, методик тощо;
- 3) планування та організація педагогічного дослідження;
- 4) збір, обробка та аналіз даних з використанням обраних методик;
- 5) формулювання рекомендацій для удосконалення вивченого явища;
- 6) контроль та корекція результатів, рефлексія.

Забезпечення виконання цих етапів методики формування екологічної компетентності учнів початкової школи гарантує ефективність та результативність її реалізації.

2.2. Діагностика рівнів сформованості екологічної компетентності молодших школярів

Діагностиці рівня сформованості екологічної компетентності приділяється велика увага. Організовано видання навчально-методичного посібника «Рамка кваліфікацій в галузі наук про навколишнє середовище в українських університетах», в межах проєкту Європейського Союзу 544524-TEMPUS-1-

2013-1-PL-TEMPUS-SMHES, а також створено тренінг-курс «Оцінювання сформованості екологічних компетентностей».

Укладачі вказують, що різні автори пропонують свої власні шкали оцінювання, які варіюються від трьох до шести рівнів. Одні автори аргументують високий (творчий), середній (зберігальний) і низький (пасивний) рівні; інші встановлюють шість рівнів екологічної компетентності: предметно-наслідковий, предметний (вихідний), наслідковий, відсторонений, теоретичний, абстрагований. Створено шкалу розвитку екологічної компетентності, яка включає репродуктивний, репродуктивно-операційний, аналітично-синтетичний і творчий рівні, з можливістю оцінки за такими критеріями – відтворюючий (творчий), перетворюючий (продуктивний) і пошуковий (інноваційний).

Н. Олійник оцінює рівні сформованості екологічної компетентності шляхом розгляду її компонентів. Основними критеріями служать: вміння та навички, володіння студентом відповідними знаннями, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього природного середовища, творчий досвід, а також результати рейтингової системи оцінювання успішності студентів та модульного контролю [22, с. 173].

О. Гуренкова пропонує трирівневу шкалу оцінки екологічної компетентності: репродуктивний рівень розглядається як низький, реконструктивний – як середній, творчий – як високий [5].

Л. Титаренко визначає рівень екологічної компетентності шляхом оцінювання сформованості кожної її складової, наприклад мотиваційно-ціннісної, інформаційно-досвідної, поведінково-діяльнісної, а також інтегровальних елементів: професійно-достатній, креативний, елементарний рівні сформованості екологічної компетентності учнів початкових класів та студентів біологічних спеціальностей університету [32, с. 20].

Н. Черновол визначає екологічну компетентність на, аналітично-синтетичному, продуктивному, репродуктивно-операційному, творчому рівні.

Отже, розглянемо детальніше про рівні. Репродуктивний рівень вважається рівнем відтворювального сприйняття та копіювання потрібної інформації,

відтворення знань «за зразком». Пізнавальна активність на даному рівні є досить обмеженою.

Рівень репродуктивно-операційний досягається з використанням певної енергії, помірної пізнавальної активності та ініціативності, при цьому виявляються стійкі операції. Аналітично-синтетичний рівень характеризується високою активністю та вмінням вибирати оптимальні методи діяльності, включаючи навички моделювання ситуацій та прийняття відповідних рішень. Творчий рівень включає самостійне прогнозування ситуацій, створення якісно нових технічних рішень і високий рівень самостійності у вирішенні завдань. Цей рівень формується під час практичної діяльності на виробництві, як вказує Н. Черновол.

С. Шмалей виділяє в своїй діяльності наслідковий, причинно-наслідковий, теоретичний, відсторонений, предметний, абстрактний рівні сформованості екологічної компетентності учнів, які оцінюються як низький (перших два), середній (два других) і високий (два останніх) рівні [41, с. 44].

Ми визначили почуття особистої причетності як провідний критерій для оцінки рівня розвитку екологічної компетентності учнів. Це почуття відображає усвідомлення особою своєї «включеності» і «інтегрованості» у процеси, що відбуваються у довкіллі. Ми визначаємо рівень екологічної компетентності, який має інтеграційний характер, як той, де виражене почуття особистої причетності до проблем довкілля є провідною ознакою.

На адаптивному рівні екологічної компетентності провідною ознакою є почуття залежності здоров'я та добробуту від природи. Також виділяється нижчий рівень – рівень некомпетентності, де провідною ознакою є споживацько-руйнівна та егоцентрична спрямованість взаємодії особистості з природою.

Отже, для діагностики сформованості екологічної компетентності учнів пропонується дворівнева шкала. Перший рівень визначається категоріями «некомпетентність – компетентність», при цьому компетентність розглядається на адаптивному та інтеграційному рівнях.

Одним із актуальних напрямків подальших досліджень є створення

інструментарію для оцінки рівня сформованості екологічної компетентності.

Також можемо зазначити, що для ефективного розвитку екологічної компетентності учнів необхідно створювати комплексну систему екологічних навчальних завдань, що охоплюють різні рівні складності та включають різноманітні питання для обговорення. Ситуативні завдання можуть відрізнятися за складністю та рівнем сформованості учнів у вмінні застосовувати знання з різних предметів в реальному житті. Такі ситуативні завдання повинні мати наступні характеристики:

- відповідність інтересам та здібностям учнів;
- систематичність;
- мати характер експерименту;
- мати компромісний характер;
- створювати умови для усвідомленої саморегуляції діяльності в реальному житті;
- здатність реально вносити зміни в повсякденне життя учня, враховуючи його життєві потреби;
- мати характер співпраці між учнями та вчителем;
- бути безпечними за своїми наслідками для людини та довкілля;
- надавати право на помилку та можливість виправлення результатів.

До переліку проблемних завдань, що розглядаються учнями під час такої дослідницької діяльності, слід включити ті, які стосуються наступних питань: створення умов для ефективно фізичної та розумової праці з урахуванням індивідуальних особливостей людини, безпечні взаємини між людиною та природним оточенням, збереження здоров'я.

Для успішного планування та організації освітнього процесу щодо дослідницької діяльності педагог проводить комплексну психолого-педагогічну діагностику. Вчитель визначає початковий рівень сформованості екологічних знань, вмінь, мотивів та цінностей учнів; враховує досвід їхньої дослідницької діяльності протягом певного часу; досліджує їхні освітні потреби та ставлення до екологічної та дослідницької діяльності. Однією з ключових частин

діагностики є встановлення організаційно-змістових умов для дослідницької діяльності учнів в навчальному закладі, соціо-природному оточенні та вдома. Це включає наявність необхідного обладнання для проведення досліджень, можливість організації екскурсій, а також різноманітні форми дослідницької діяльності в освітньому закладі та у закладах додаткової освіти, такі як гуртки та наукові учнівські спільноти, тематичні курси.

Оцінка рівня сформованості екологічної компетентності учнів проводиться шляхом комбінації якісних методів діагностики та елементів кваліметричного аналізу. Вчителі визначають рівень знань та вмінь учнів за допомогою різноманітних інструментів, таких як опитування, контрольні роботи, тестування, анкетування, аналіз практичних завдань та аркушів самодіагностики. Мотиваційний рівень, цінності та вольові якості визначаються через педагогічне спостереження, анкетування, бесіди та тестування за спеціальними методиками. Досвід практичної діяльності враховується шляхом аналізу результатів навчальної діяльності, таких як портфоліо та аркуші самодіагностики. Крім того, в процесі комплексної оцінки екологічної компетентності учнів враховується думка всіх учасників освітнього процесу: вчителів, батьків, учнів керівників гуртків. Застосована методика дозволяє отримати загальний показник рівня екологічної компетентності школяра.

У процесі формування екологічної компетентності учнів спостерігається ієрархія етапів, яка включає пропедевтичний етап, формувальний етап, етап закріплення екологічної компетентності та етап поглиблення екологічного світобачення. Підвищення ефективності цього процесу здійснюється через:

1. Розробку та впровадження моделі організації освітнього процесу, яка спрямована на розвиток екологічної компетентності школярів і базується на дослідницькій діяльності. Ця модель передбачає взаємодію між вчителем, учнями та батьками, як у межах навчального закладу, так і в соціокультурному середовищі.

2. Розробку та застосування методики формування екологічної компетентності молодших школярів під час дослідницької діяльності. Ця

методика включає теоретичні положення діагностичні цілі, критерії та інструментарій для оцінювання рівня сформованості екологічної компетентності учнів, форми та методи здійснення досліджень, Крім того, вона передбачає комплексне використання ресурсів основної шкільної та додаткової, позашкільної, освіти.

Отже, ефективний розвиток екологічної компетентності молодших школярів досягається, коли вони активно залучаються не лише до освітньої, але й до дослідницької діяльності. Це сприяє підвищенню їхнього інтересу до конкретних тем і, відповідно, до кращого засвоєння предмету в цілому. Внаслідок використання педагогічних методів, як традиційних, так і інтерактивних, учні розвивають ряд загально-культурних та навчальних компетенцій:

- здатність використовувати нові методи вирішення навчальних завдань;
- почуття відповідальності за довкілля, життя та здоров'я людей;
- вміння приймати рішення та оцінювати їх вплив на довкілля.

Формування екологічної компетентності потрібно супроводжувати моніторинговою діяльністю. Вчителі можуть використовувати спеціально розроблені чек-листи та опитувальники для відстеження рівня сформованості даної компетентності учнями (додаток А).

Результати анкетування представлені у вигляді таблиці 2.1

Таблиця. 2.1

Розподіл учнів початкової школи за рівнями сформованості екологічної компетентності (загальна кількість учнів – 59)

Рівень екологічної компетентності	3-А		3-Б	
	Число	%	Число	%
Високий	10	30,3	11	30,5
Середній	8	27,2	9	28,7

Продовження таблиці 2.1

Достатній	6	25,7	8	23,8
Низький	4	16,8	3	17,0
Загальна кількість	28	100,0	31	100,0

За результатами дослідження в 3-А класі переважає високий рівень екологічної компетентності (30%).

Можемо спостерігати, що за результатами спостереження в 3-Б класі також переважає високий рівень сформованості екологічної компетентності (36%).

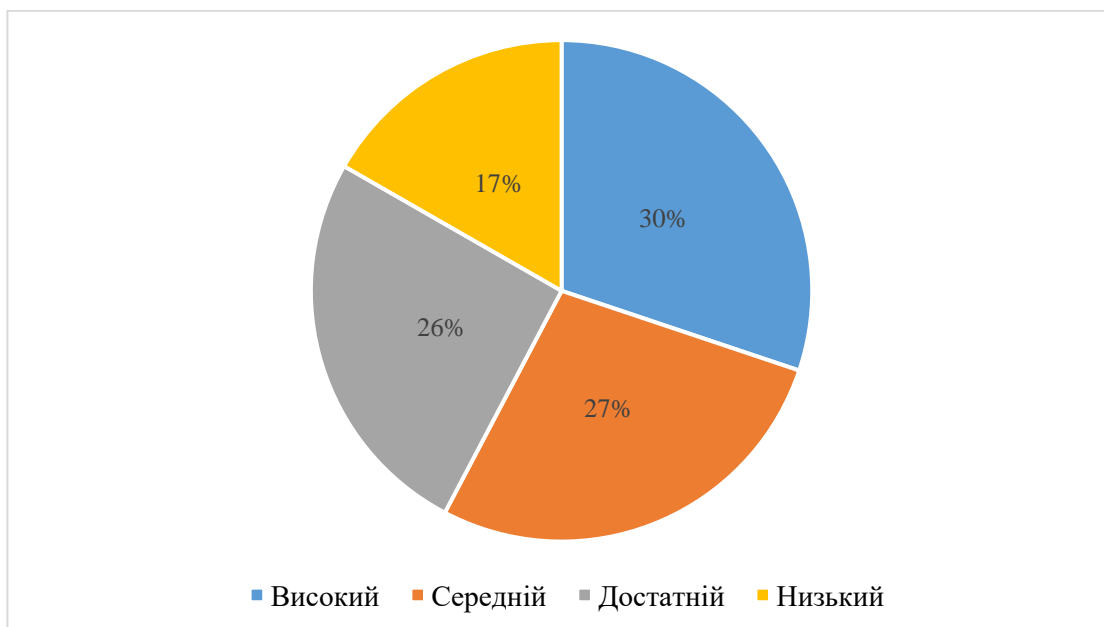

Рисунок 2.1. Розподіл учнів початкової школи за виділеними рівнями сформованості екологічної компетентності (3-А клас)

В опитуванні брали участь учні Запорізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 20 екологічного профілю.

В сучасній початковій школі велике значення у формуванні екологічної компетенції учнів приділяється інтегрованому курсу «Я досліджую світ». Цей курс створює можливість цілісного сприйняття оточуючого світу здобувачами освіти через міжпредметні зв'язки освітніх галузей. Теми, зокрема екологічний напрям, вивчаються комплексно, а проблемні завдання з морально-екологічної

тематики обов'язково включаються до навчального блоку «Перевір себе».

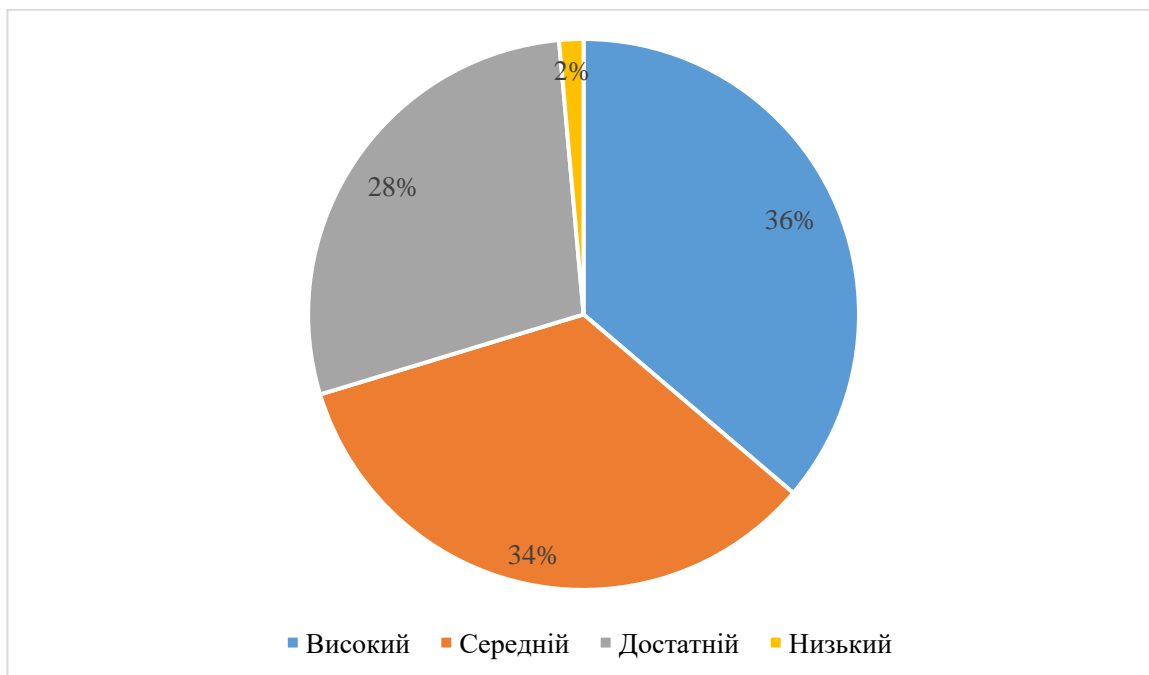

Рисунок. 2.2. Розподіл учнів початкової школи за виділеними рівнями сформованості екологічної компетентності (3-Б клас)

Для розробки ранкової зустрічі рекомендується включати пісні, екологічні вправи, ігри, а також використовувати інтерактивні засоби навчання, такі як сервіс Learning Apps, LEGO, візуальні аудіо та відео матеріали, скрайбінг-презентації, а також гру «Екологічне лото» (додаток Б). Метою гри є спонукання дітей до отримання знань, підтримувати інтерес до читання за межами уроків, розвивати пам'ять і розширювати словниковий запас; виховувати в дітях любов до природи та всього живого, а також формувати доброзичливі почуття і розвивати культуру спілкування.

Результати спостереження інтелектуальної гри «Екологічне лото».

Гра проводилася під час ранкової зустрічі. Для участі взяли 20 учнів 4-Б класу, Запорізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 20 екологічного профілю.

Учнів поділили на 2 команди під назвами «Флора» та «Фауна». Від вчителя було поставлено по 5 запитань кожній команді. На роздуми відводилося по 5хв/раунд (1 запитання = 1 раунд). Учні записували свої відповіді на паперах, які

їм було видано на початку заняття. Відповіді учнів повинні бути розглянуті та обговорені з учнями після кожного раунду гри.

Таблиця 2.2

Кількість відповідей учнів двох команд «Флора» та «Фауна»

№ питання	Команда «Флора» Кількість учнів відповівших на запитання (з 10)	Команда «Фауна» Кількість учнів відповівших на запитання (з 10)
1	9	5
2	8	3
3	10	7
4	9	4
5	10	5

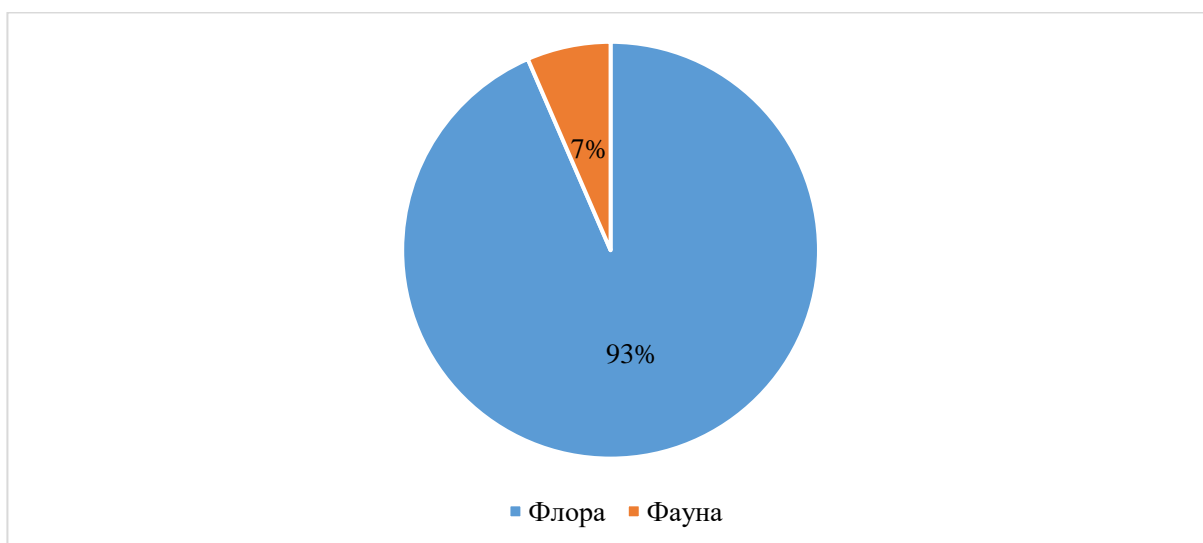

Рисунок 2.3. Відповіді учнів на запитання представлені у вигляді діаграми

Бачимо, що команда «Флора» зайняла позицію переможців, учні відповіли на всі запитання розгорнуто та дали правильну відповідь. Їх результат – 93%.

На превеликий жаль, команда «Фауна» програли, адже дали велику кількість не правильних відповідей, а також відповіді були малозмістовними.

Результат їхньої команди 7%.

Етап констатування у ході експерименту підтвердив низький рівень екологічної компетентності в половини учнів 4-Б класу (10 чоловік). Основною причиною цього є відсутність системності та структурованості у знаннях. Оскільки діти не розуміють універсального зв'язку між явищами та предметами природи, вони, переважно, зустрічають труднощі в усвідомленні необхідності дотримання конкретних правил чи норм поведінки.

2.3. Методика розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ»

Для досягнення ефективного формування екологічної компетентності в учнів початкової школи, вчителям важливо розробити комплексну систему організації освітнього процесу як у навчальних предметах, так і в позаурочний час. Ця система повинна сприяти усвідомленню учнями основ екологічного природокористування, дотриманню правил природоохоронної поведінки та ощадного використання природних ресурсів.

Важливим є використання різних методів та прийомів, таких як інтегроване, інтерактивне, ігрове, проєктне та проблемне навчання, щоб розвивати критичне мислення учнів. Критичне мислення вважається ключовою навичкою для майбутнього, оскільки воно допомагає учням аналізувати інформацію, використовувати набуті знання та обґрунтовувати свою думку.

Важливо враховувати, що впровадження елементів STEM-освіти екологічного напрямку, таких як LEGO-конструювання, може ефективно допомагати формувати навички дослідницької діяльності учнів.

Зазначено, що ефективним методом є використання віртуальних екологічних екскурсій та інтерактивних презентацій. Під час цих заходів учні спостерігають за проблемами та станом довкілля, аналізують їх через призму негативного втручання людини та висувають ідеї щодо покращення екологічної

ситуації в природньому середовищі. Цей підхід сприяє розвитку пізнавального інтересу учнів до проблем екології та формує бажання допомагати природі у врятуванні її від негативного впливу людини.

До кількості очікуваних навчальних досягнень та навиків учня, отриманих під час вивчення предмету «Я досліджую світ» у розділі «Людина і природа», можна віднести наступне для першого класу:

1. Розпізнавання об'єктів неживої та живої природи, а також рукотворних об'єктів.
 2. Розуміння важливості сонячного світла та тепла на Землі.
 3. Володіння уявленнями про повітря, воду, ґрунт та їх властивості, а також різноманітність живих організмів.
 4. Розповідь про добові та сезонні зміни в природі та усвідомлення причин їх повторюваності.
 5. Групування об'єктів природи за однією ознакою.
 6. Встановлення простих взаємозв'язків в живій і неживій природі, а також між живими організмами та навколишнім середовищем, між природними умовами та господарською діяльністю людей.
 7. Розуміння цінностей природи для життя людей та залежності якості їхнього життя від стану навколишнього середовища.
 8. Вибір об'єктів для дослідження у найближчому оточенні.
 9. Дослідження природних об'єктів, використовуючи доступне обладнання (лінійку лупу, компас термометр тощо).
 10. Використання різних джерел для пошуку інформації про навколишнє середовище.
 11. Розпізнавання рукотворних тіл у найближчому оточенні.
 12. Називання матеріалів (метал, папір, деревина, гума тощо), з яких виготовляють рукотворні тіла.
 13. Дотримання правил поведінки в природі та пояснення їх іншим.
 14. Активна участь у природоохоронній діяльності.
- Для учнів другого класу передбачено наступні очікувані навчальні

досягнення та навички у рамках вивчення предмету:

1. Утворення уявлення про форму Землі, вплив Сонця на сезонні явища в природі та причини змін пір року.
2. Називання пори року та відповідних місяців, опис явищ у живій та неживій природі на різних порах року, а також умов вирощування рослин.
3. Подання прикладів зв'язку між людиною і природою.
4. Розпізнавання змін в живій та неживій природі, органів рослин, тварин різних груп.
5. Розрізнення форм земної поверхні.
6. Класифікація рослин і тварин за певними ознаками на місцевості та тіл неживої природи.
7. Визначення мети дослідження, обирання послідовності дій і обладнання для його виконання.
8. Виконання дослідницьких завдань, таких як вивчення властивостей води, гірський порід, повітря, ґрунту, рослин місцевості; вимірювання температури повітря, води; спостереження за тваринами, добовими та сезонними змінами у природі; визначення суттєвих ознак об'єктів неживої та живої природи на підставі проведених досліджень.
9. Фіксація результатів досліджень доступними способами та формулювання висновків.
10. Отримання інформації про природу з різних джерел.
11. Застосування знань про природу в навчальних та життєвих ситуаціях.
12. Формулювання висновку: природа потребує охорони.
13. Активна участь у природоохоронній діяльності.

Для учнів третього класу:

1. Надавання прикладів матеріалів та їх використання, технологій і винаходів людства, аналіз їхнього впливу на життя людини і природу.
2. Досягання знань про різні професії, пов'язані з діяльністю людини у природі, з різних джерел.
3. Обговорення використання енергії води і повітря людиною.

4. Характеризація способів збереження й охорони природи на планеті.
5. Висловлювання і аргументація власної позиції щодо зв'язків людини і природи.
6. Ідентифікація вивчених матеріалів у виробках.
7. Дослідження властивостей матеріалів.
8. Участь у природоохоронних заходах та обмін інформацією про них з іншими.
9. Пропонування способів повторного використання речей, економії води та електроенергії, зменшення витрат тепла в оселі.
10. Дотримання правил безпечної поведінки у природі (у лісі, на воді тощо).
11. Оцінювання власної поведінки та поведінки інших людей у природі.
12. Розуміння цінності природи для життя людей та залежності якості їхнього життя від стану навколишнього середовища.

Для учнів четвертого класу:

1. Надавання прикладів використання людиною природничо-наукових знань, матеріалів і виробів з них, місцевих виробництв.
2. Формування уявлення про машини і механізми, такі як транспортні засоби та побутові прилади.
3. Пояснення, як властивості матеріалів визначають їх використання.
4. Спостереження за роботою машин та побутових приладів.
5. Дотримання основних правил безпечного користування електроенергією та побутовими пристроями.
6. Розповідь про вирощування рослин, догляд за свійськими тваринами, винаходи людства та професії, пов'язані з пізнанням природи, її використанням і збереженням.
7. Здійснення пошуку інформації про розвиток техніки і технологій, обговорення безпечного та доцільного використання знань про природу, матеріали, технології.
8. Моделювання самостійно або у групі зв'язків «людина – рукотворний

світ» «природа – людина», «природа-рукотворний світ», і складання розповіді за створеною моделлю.

9. Називання екологічних проблем планети, джерел забруднення природи.

10. Надання прикладів природоохоронних заходів та природоохоронних територій, пояснення наслідків забруднення водойм, повітря, ґрунтів, знищення лісів та інших небезпек, спричинених діяльністю людини.

11. Виявлення фактів забруднення довкілля, пропозиції та обґрунтування ідей щодо способів зменшення негативного впливу людини на природу.

12. Дізнавання про екологічні проблеми від інших людей, ЗМІ та інших джерел, аналіз цієї інформації, обговорення способів її вирішення.

13. Аналіз та оцінка свого внеску у збереження довкілля, ситуацій повсякденного життя, пов'язаних з використанням води, електроенергії та тепла.

14. Долучення до організації і проведення природоохоронних заходів.

15. Відповідальне ставлення до обговорення проблем природи та ухвалення рішень щодо поведінки у природі без заподіяння їй шкоди.

Як зрозуміло, офіційна освітня програма чітко визначає важливість розвитку екологічної компетентності учнів, і це особливо акцентується на уроках «Я досліджую світ». Як пояснити таку акцію на розвиток екологічної компетентності учнів у сучасних умовах?

Взагалі, головною метою екологічного виховання для дітей молодшого шкільного віку є створення основ екологічної культури, що включає в себе правильне ставлення дитини до природи і розвиток екологічної компетентності - наявність знань та вмінь екологічного характеру. Важливо правильно визначити поняття «екологічного виховання», розуміючи спочатку, як вчені розглядають термін «виховання». Дослідники визначають виховання як «...спеціально організований процес представлення соціально схвалених цінностей, нормативних якостей особистості та зразків поведінки, тобто це процес залучення людини до чогось спільного та необхідного» [33];

«...спеціальний, цілеспрямований, організований, систематичний, послідовний, планомірний педагогічний процес формування системи екологічних знань, умінь, навиків, поглядів, переконань, моральних якостей, який забезпечує становлення та розвиток у особистості відповідального ставлення до природи як універсальної цінності» [34].

Сучасні дослідники визначають різні форми, методи та засоби організації екологічного виховання, які можна класифікувати як традиційні та активні (інноваційні). Серед таких елементів можна відзначити:

- уроки, які включають в себе традиційні форми, такі як уроки-бесіди вступні уроки, тематичні уроки, уроки-лекції і т.д.;
- спеціальні уроки, які передбачають самостійну роботу учнів, використання методу навчальних дискусій та рольових ігор;
- позакласна та позашкільна робота, включаючи дослідницький метод, експеримент, вирішення екологічних задач та екскурсії;
- факультативи, лекції та перегляд кінофільмів.

Важливо відзначити, що успіх розвитку екологічної компетентності залежить від вмілого поєднання індивідуальної, групової та масової форм роботи, а ефективність залежить від поєднання теоретичних знань з їх практичним використанням в житті. Масові форми включають роботу з благоустрою та озеленення шкільних приміщень і територій, природоохоронні заходи, свята, конференції і екологічні фестивалі. Групові форми включають клубні та секційні заняття для любителів природи, факультативи з охорони природи, кінолекторії, екскурсії та туристичні походи для вивчення природи [42, с. 232].

На першому етапі розвитку екологічної компетентності молодших школярів під час уроків «Я досліджую світ», особливу увагу слід звертати на методи, що дозволяють аналізувати та коригувати екологічні ціннісні орієнтації учнів, їхні інтереси та потреби. Учителі, використовуючи досвід спостережень та природоохоронну діяльність школярів, під час бесіди активно викликають у них емоційні реакції за допомогою фактів, цифр та суджень, а також

спрямовують їх на формування особистісного ставлення до екологічних проблем.

На етапі формування екологічної проблеми важливими є методи, що стимулюють самостійну діяльність учнів. Завдання та задачі спрямовані на виявлення суперечностей у взаємодії суспільства та природи, формування проблем та виникнення ідей щодо їх вирішення, враховуючи концепцію вивченого предмету. Дискусії грають велику роль у стимулюванні особистісного ставлення учнів до проблем, дозволяючи їм ознайомитися з реальними екологічними умовами та знаходити шляхи їх вирішення.

На етапі теоретичного обґрунтування способів гармонійної взаємодії суспільства та природи, викладач використовує метод розповіді для демонстрації наукових основ охорони природи в широкому та різносторонньому контексті, з урахуванням глобальних, регіональних та місцевих факторів. Використання цього методу сприяє моделюванню ситуацій морального вибору, що узагальнюють досвід прийняття рішень, формують ціннісні орієнтації, розвивають інтереси та потреби учнів. Виступаючи як засіб вираження естетичних почуттів та переживань, мистецтво дозволяє компенсувати логічні аспекти пізнання. Його синтетичний підхід до дійсності та емоційність виявляються особливо важливими для розвитку мотивації вивчення та охорони природи.

Більшість вчителів, які працюють в початкових класах, віддають перевагу методам, формам та методичним прийомам навчання, що були розроблені Н. Фроловою та Л. Квасцовою. Серед них можна виділити:

1. Стимулювання учнів для постійного збагачення знань про оточуюче середовище, використовуючи на уроках сюжетно-рольові ігри, бесіди, вікторини та доповіді учнів.

2. Розвиток творчого мислення та уміння передбачати можливі наслідки природо-перетворювальної діяльності людини. Для цього застосовуються методи, що сприяють формуванню інтелектуальних вмінь, таких як аналіз, синтез, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, дослід,

лабораторна робота, бесіда та спостереження – традиційні методи.

3. Формування дослідницьких навиків, умінь та здатності приймати екологічно обґрунтовані рішення та самостійно здобувати нові знання – застосування проблемного підходу до навчання.

4. Залучення учнів до практичної діяльності з вирішення проблем навколишнього природного середовища місцевого значення, такої як виявлення рідкісних та зникаючих видів, організація екологічної тропи, захист природи через відновлення лісу, а також пропагування екологічних знань через лекції, бесіди та проекти [35].

Щоб викликати у школярів емоційні реакції та показати непривабливість безвідповідальних дій, вчитель користується методами прикладу та заохочення. При належному використанні цих методів на відповідному етапі навчання, з урахуванням психологічної готовності учнів та природних умов, вчитель може сформувати особистість, яка має екологічну грамотність та вихованість.

Формування екологічних понять у молодших школярів здійснюється через використання завдань, які мають екологічну спрямованість. Завдання, які використовуються на уроках, повинні розкривати не лише взаємозв'язки організмів з їхнім середовищем існування, але також ціннісні, нормативні та практичні аспекти ставлення людини до соціального та природного середовища. В результаті учні частіше залучатимуться до самостійного пошуку, навчатимуться прогнозувати наслідки своєї поведінки та діяльності в оточуючому середовищі, розвиватимуть практичні вміння та братимуть участь у творчій діяльності. Системне ставлення до завдань дозволяє дитині сприймати конкретне середовище живих організмів та їхні взаємозв'язки із середовищем, що сприяє відкриттю екологічних закономірностей.

У морально-екологічному вихованні молодших школярів важливим є не лише окремі заходи, але й ретельно продуманий безперервний процес діяльності щодо вивчення, збереження та покращення природного середовища. Доцільно детально розглянути методіку впровадження методів та підходів у безпосередню практичну діяльність педагога.

Метод безпосередньої природоохоронної діяльності в учнів початкових класів включає різні види, такі як:

1. Діяльність з захисту навколишнього природного середовища, включаючи підгодівлю тварин, порятунок бездомних тварин, боротьбу зі сміттям, виготовлення та встановлення годівничок та будиночків для птахів, а також розміщення табличок в місцях росту рідкісних рослин, які знаходяться під охороною.

2. Діяльність для попередження негативних вчинків відносно природи та боротьби з ними, що включає участь у «зеленому патрулі» та рейдах в природу.

3. Діяльність для покращення природного середовища, таку як посадка рослин, озеленення пустирів та розчищення лісів від сухожилеців.

4. Діяльність для просування та пояснення ідей охорони природи, така як бесіди з однолітками та батьками, виготовлення плакатів та стінгазет, підготовка радіопередач і подкастів.

5. Діяльність для збереження та використання естетичних цінностей природи, включаючи збір природного матеріалу, створення панно та саморобок з природних матеріалів та вторинної сировини.

Цей метод взаємодіє з іншими видами діяльності, такими як проектна діяльність, екскурсії та позакласна робота, утворюючи цілісний підхід. За словами науковців, різні види діяльності взаємодоповнюють одна одну: навчальна допомагає закріпити теорію та практику взаємодії людини та природи, гра розвиває досвід розуміння екологічно доцільних рішень, а суспільно-корисна діяльність дозволяє набути досвіду у прийнятті екологічних рішень та зробити внесок у дослідження та охорону місцевих екосистем, а також у просування екологічних ідей.

Один із ефективних підходів до розвитку екологічної компетентності, який часто поєднується із зазначеним вище, – це впровадження позакласної роботи. Добре організована та цілеспрямована позакласна діяльність дозволяє використовувати додатковий матеріал та інформацію, розширює кругозір з екології та значущим чином конкретизує знання учнів [18]

Під «позакласною роботою» в контексті предмета «Я досліджую світ» слід розуміти організований та цілеспрямований процес освітньо-виховної роботи учнів, пов'язаний з вивченням даного предмета, який базується на добровільних засадах та відбувається поза уроками.

Під час формування змісту позакласної роботи, важливо враховувати наступні критерії: зв'язок з проблемами, які вирішуються на рівні країни або регіону; відповідність змісту позакласної роботи віку учнів, їхнього внутрішнього розвитку та інтересів.

Позакласна робота створює фундамент для здобуття учнями досвіду у прийнятті екологічно важливих рішень на основі отриманих знань та відповідно до сформованих підходів та орієнтирів. Вона також сприяє залученню школярів до самостійної праці, яка відбувається на їхньому власному темпі засвоєння знань, що позитивно впливає на продуктивність процесів формування особистості. Ефективне формування екологічної культури молодших школярів можливе лише при взаємодії різноманітних форм та видів позакласної діяльності. Різноманітні види діяльності дозволяють учням глибше осягати взаємозв'язки між людиною та природою, виявляти та розв'язувати екологічні проблеми, опановувати базові навички природоохоронної діяльності.

Реалізація різноманітної діяльності здійснюється через різні форми позакласних занять: індивідуальні, групові та масові. Індивідуальна робота пов'язана з залученням молодших школярів до читання та обговорення книг та статей з екологічною тематикою. Групова позакласна діяльність найбільш успішно здійснюється у межах гуртків, в яких учасниками можуть бути школярі, що виявляють особливий інтерес до вивчення взаємозв'язків між людиною та природою. Масові позакласні заходи, такі як свята, п'єси, рольові ігри та семінари, також відіграють важливу роль у формуванні екологічної культури учнів початкових класів.

В межах даного дослідження слід виділити окремі, найбільш ефективні форми позакласної роботи, які можуть бути використані як засоби розвитку екологічної компетентності молодших школярів.

Метод етичної бесіди є ефективним засобом формування екологічної компетентності учнів. Під час таких бесід діти не лише вивчають взаємозв'язки в природі, а й розвивають свій етичний розум та вміння робити моральні вибори в контексті охорони природи.

Таблиця 2.3

Аспекти та їх характеристика методу етичної бесіди

Основні аспекти	Характеристика
Вивчення взаємозв'язків в природі	Учні аналізують взаємодію рослин, тварин, хижаків і їхніх жертв, а також вплив природних умов на середовище і його мешканців.
Застосування в різних контекстах	Етичну бесіду можна використовувати на уроках, екскурсіях, в позаурочний час, в ході аналізу художніх творів, вирішення загадок, використання прислів'їв, казок, музики та спостережень.
Довірлива обстановка	Створення атмосфери відкритості та довіри сприяє активному участю кожного учня, що сприяє формуванню їхньої особистісної позиції.
Широка тематика	Теми етичних бесід можуть охоплювати різні аспекти взаємодії людини з природою, такі як захист природи, навчання від природи, допомога бездомним тваринам тощо.
Залучення до моральних виборів	Бесіда допомагає дітям усвідомлювати моральні аспекти виборів, пов'язаних з природою, розвиваючи їхні етичні здібності.

Отже, метод етичної бесіди важливий для формування у школярів не лише знань про природу, а й розвитку їхньої свідомості та відповідальності за довкілля.

Також хочемо зазначити про важливість інноваційних технологій. «Стань

вірним другом природи», технологія розроблена Биковою Н.В, представляє собою цілісний підхід до розвитку екологічної компетентності молодших школярів. Технологія спрямована на систематичне і глибоке розширення знань учнів про природу, взаємозв'язки в екосистемах та вплив людини на природу. Учні ознайомлюються з основними поняттями екології, розуміють їх значення та взаємозв'язки. Технологія сприяє формуванню систематичної бази наукових знань про природу та екологічні процеси. Основним завданням є виховання правильного ставлення до природи, її цінностей та значення для людства. Учні вчаться усвідомлено взаємодіяти з природою та передбачати можливі наслідки своїх дій.

Технологія сприяє вихованню гуманного, емоційно-позитивного та дбайливого ставлення до природи, а також розвитку ціннісних орієнтацій, таких як взаємозв'язок людини та природи, а також формуванню у дітей світогляду, заснованого на розумінні їхньої самоцінності та багатоманітності природи.

Вона є цінним ресурсом для педагогів, які прагнуть розвивати у школярів не лише знання, а й відповідальне ставлення до природи та оточуючого світу.

Розроблена К. Мельник інноваційна методика проведення екологічної вікторини «Щасливий випадок» (додаток В) для молодших класів передбачає організацію позакласного заходу з метою закріплення знань дітей про рослинний та тваринний світ планети, формування екологічної культури та виховання любові до природи та уважного ставлення до навколишнього природного середовища.

Результати вікторини.

Дану технологію було застосовано в позаурочний час. У вікторині брали 16 учнів 4-А класу Запорізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 20 екологічного профілю.

Учнів поділили на дві команди «Пташки» та «Жучки» по 8 осіб кожна. Учням двох команд задавалося по 10 запитань. Кожна правильна відповідь оцінюється 1 балом. Перемагає команда, яка набере найбільшу кількість балів.

Розподіл учнів початкової школи за командами «Пташки» та «Жучки» у вікторині «Щасливий випадок» (кількість учнів – 16)

№ питання	Команда «Пташки»		Команда «Жучки»	
	Число	Правильно – 1 Неправильно – 0	Число	Правильно – 1 Неправильно – 0
1	8	1	8	1
2		1		1
3		0		1
4		1		1
5		0		0
6		1		1
7		0		0
8		1		1
9		1		0
10		0		1

Отже, бачимо що дана команда дала 6/10 правильних відповідей. Це свідчить про те, що діти недостатньо обізнані в екологічній компетентності (60%).

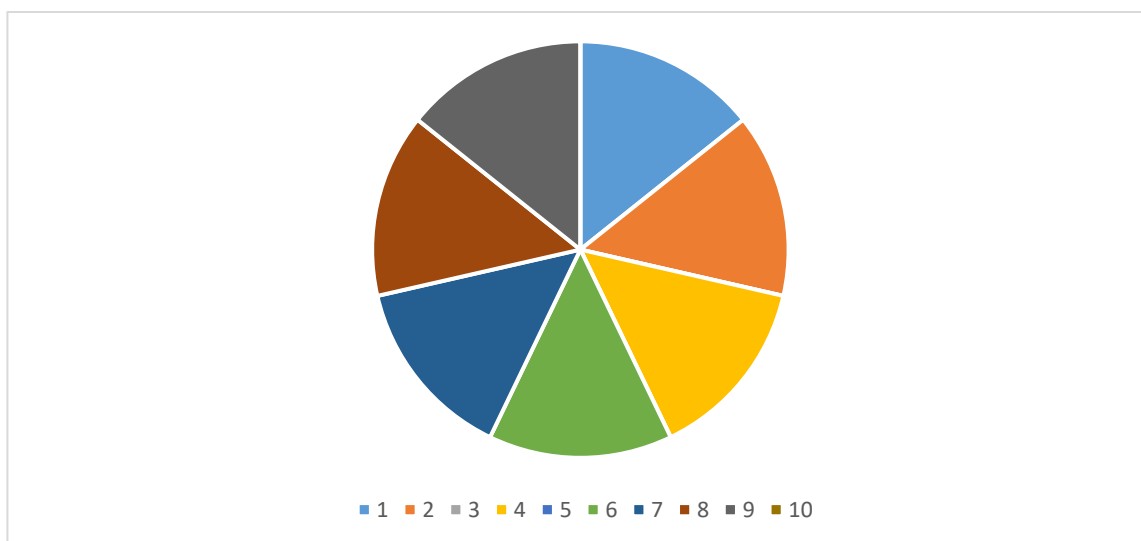

Рисунок 2.4. Результати вікторини учнів команди «Пташки»

Рисунок 2.5. Результати вікторини учнів команди «Жучки»

Бачимо, що команда відповіла на 7/10 запитань. Це свідчить про те, що учні даної команди краще розуміються в питаннях екології, ніж команда «Пташки», але все таки обом командам не вистачає трішки більше знань, умінь та навичок (70%).

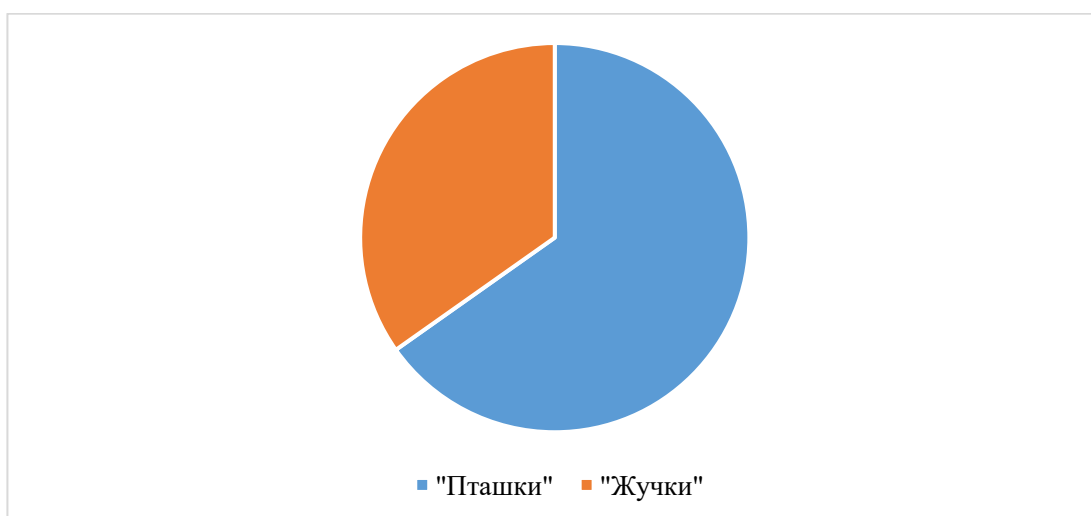

Рисунок 2.6. Результати дослідження вікторини учнів початкових класів

Отже, зробивши висновок, бачимо, що учні команди «Жучки» займають позицію переможців екологічної вікторини «Щасливий випадок». Обидві команди попрацювали добре, закріпили знання про рослинний та тваринний світ планети, сформували в себе екологічну культури та виховання любові до природи, а також навчилися уважного ставлення до навколишнього природного середовища.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи та систематизуючи теоретико-методичні дослідження педагогічних умов, спрямовані на розвиток екологічної компетентності молодших школярів, можна зробити такі висновки.

1. Екологічна компетентність молодших школярів передбачає осмислення основних концепцій, таких як екосистеми, біорізноманітність, взаємодія видів, цикли речовин і енергії в природі. Школяр з екологічною компетентністю розуміє, як усе в природі пов'язане між собою і які можуть бути наслідки порушення цих взаємозв'язків. Вона також передбачає усвідомлення учнями особистого впливу на навколишнє середовище, включаючи розуміння того, як їхні дії, споживання і вибори можуть впливати на забруднення, виснаження природних ресурсів і зміну клімату. Не лише теоретичні знання, але й їхнє практичне використання є суттєвим елементом екологічної компетентності. Отримані знання та практичний досвід у галузі охорони навколишнього середовища сприяють формуванню цієї компетентності на різних рівнях. Таким чином, ефективний розвиток екологічної компетентності визначається якістю здобутих знань та їхньою практичною реалізацією в житті учнів.

2. Під час проведення дослідження були виділені та проаналізовані складові компоненти екологічної компетентності молодших школярів. Серед яких визначено різні аспекти інформації (інтелектуальний, когнітивний, знаннєвий, інформаційно-досвідний, змістовий, знаннєво-змістовний), умінь та навичок (практико-дієвий, діяльнісний, практичний, поведінково-діяльнісний, діяльнісно-практичний, операційно-технологічний), а також індивідуальну позицію молодого покоління стосовно екологічних питань (рефлексивний, мотиваційно-вольовий, аксіологічний, мотиваційний, ціннісні орієнтації, особистісний, досвід екологічної діяльності, потреби).

Встановлено, що зміст екологічної компетентності визначається комплексом знань, умінь, цінностей, теоретичних і практичних практичних

навичок та дій, які дозволяють особі результативно взаємодіяти з природним середовищем, бути відповідальним учасником екологічного процесу та приймати обґрунтовані рішення щодо власної екологічної діяльності.

Також можемо стверджувати, що формування екологічної компетентності передбачає не лише освоєння окремих її складових, але й освоєння комплексної процедури соціально і особистісно значущої екологічної діяльності. З методологічного погляду ефективним інструментом є розробка та впровадження навчальних проєктів учнями, спрямованих на поліпшення стану довкілля шляхом виявлення, вивчення, розв'язання та запобігання екологічним проблемам.

Метод проєктів сприяє втіленню суб'єктної позиції учня, підвищенню мотивації навчальної діяльності, практичному застосуванню знань, розкриттю міжпредметних зв'язків та особистісному розвитку учнів (формуванню ділових якостей, критичного мислення, комунікабельності, ціннісно-сислової та емоційно-вольової сфери, творчих здібностей і т. д.). Також він сприяє розвитку навичок здійснення проєктної діяльності, аналізу ситуації, постановці цілей, оцінці результатів та професійному самовизначенню.

3. Встановлено, що психолого-педагогічні особливості розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів визначаються різними аспектами, такими як організаційні форми, зміст, навчальні засоби, взаємини між вчителем і учнями, а також їх вік та психологічні особливості. Ці особливості охоплюють середовище та умови, в яких реалізуються педагогічні чинники, а також комплекс заходів у навчально-виховному процесі, спрямованих на досягнення вищого рівня педагогічної діяльності.

Враховуючи психологічні та вікові особливості учнів початкової школи, можемо констатувати, що формування відповідального ставлення до природи та розвиток екологічної культури у молодших школярів базуються на змісті навчальної дисципліни «Я досліджую світ». Цей предмет надає дітям інформацію про навколишнє середовище, взаємодію природи із людиною та ціннісні властивості кожної окремої особистості.

Ключовим аспектом у формуванні екологічної компетентності молодших школярів є виховання в них відповідального ставлення до використання та розмноження природних ресурсів, що виявляється в культурі поведінки в природі, вивченні та оцінці стану природного оточення, а також плануванні та благоустрої найближчого природного середовища через озеленення.

4. Дослідивши поняття «педагогічні умови», визначено, що вони включають умови, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу в початковій школі та зовнішнє навчально-виховне середовище, де відбувається навчання, дослідження та виховна діяльність учнів. Ці умови націлені на досягнення основної мети формування екологічних знань, умінь та навичок, а також на розвиток світоглядної культури та екологічної компетентності індивідів.

Аналіз досліджень вказує на те, що педагогічні умови розглядаються як зовнішні фактори, які забезпечують функціонування та розвиток процесу і вимагають певного упорядкування або організації. У цьому контексті організація розглядається як процес досягнення визначеності в зовнішніх і внутрішніх відносинах системи, що є необхідним для забезпечення стійкості системи в змінному середовищі.

Отже, педагогічні умови можна визначити як особливості організації навчально-виховного процесу в початковій школі, які визначають результати виховання, освіти та розвитку особистості учня і об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення.

5. Визначені та обгрунтовані критерії, рівні та показники сформованості екологічної компетентності учнів опчаткової школи. Виокремлено такі рівні: високий (творчий), середній (зберігальний) і низький (пасивний). Створено шкалу розвитку екологічної компетентності, яка включає репродуктивний, репродуктивно-операційний, аналітично-синтетичний і творчий рівні, з можливістю оцінки за такими критеріями – відтворюючий (творчий), перетворюючий (продуктивний) і пошуковий (інноваційний). Основними критеріями рівнів сформованості екологічної компетентності служать: уміння та

навички, сформованість в учнів відповідних знань, емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього природного середовища, творчий досвід.

Доведено, що для ефективного розвитку екологічної компетентності учнів необхідно створювати комплексну систему екологічних навчальних завдань, що охоплюють різні рівні складності та включають різноманітні питання для обговорення. Ситуативні завдання можуть відрізнятися за складністю та рівнем сформованості учнів у вмінні застосовувати знання з різних предметів у реальному житті.

б. Аналізуючи методику розвитку екологічної компетентності учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ», можна зазначити, що даний курс створює можливість цілісного сприйняття оточуючого світу здобувачами освіти через міжпредметні зв'язки освітніх галузей. Також, головними критеріями для розвитку екологічної компетентності є використання різних методів та технологій, які були експериментально досліджені на заняттях з молодшими школярами, наприклад застосовувалася інтелектуальна гра «Екологічне лото», проводили екологічну вікторину «Щасливий випадок» та використовували спеціально розроблені чек-листи та опитувальники для відстеження рівня сформованості даної компетентності учнями. Нами було визначено, що більша частина початкових класів має високий рівень сформованості екологічної компетентності, що дає їм змогу надалі ефективно використовувати ці знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленкова Л. М. Дидактичні ігри як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку на уроках природознавства. 2015. *Педагогічні науки*. № 5. Ч. 1. С. 10–12.
2. Войтович А. Принципи екологічного виховання молодших школярів у другій половині ХХ століття. *Молодь і ринок*. № 8 (127). С. 164–169.
3. Гілберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Я досліджую світ : підручн. для 4 кл. закл. заг. серд. осв. (у 2-х ч.). Ч. 2. Київ : Генеза, 2021. 161 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
5. Гуренкова О. В. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців водного транспорту в умовах кредитно-модульної системи навчання : автореф. дис канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 21 с.
- 10 Казанішена Н. В. Формування професійної готовності вчителя до екологічного виховання учнів : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Національний університет ім. І. Огієнка, 2010. 74 с.
- 11 Капська Е. Соціальна педагогіка : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 256 с.
- 12 Карпенко В. П., Мостов'як І. І, Пушкарьова-Безділь Т. М. Оцінювання сформованості екологічних компетентностей : навч.-метод. посіб. Одеса : НУ «ОМА», 2017. 59 с.
- 13 Кирилова З. П. Екологічна освіта та виховання школярів у процесі вивчення природи. *Початкова школа*. 1989. № 5. С. 25–27.
- 14 Концепція екологічної освіти України. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2002. № 7. С. 3–23.
- 15 Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. *Освіта регіону*. 2012. № 3. 246 с.
- 16 Макагон О. Е. Організаційно-педагогічні умови створення

сприятливого навчально-виховного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2007. 23 с.

17 Максимова О. О. Формування екологічної компетентності як складової готовності дитини до школи. *Педагогічна освіта: методика навчання з технічних дисциплін*. 2005. № 2. С. 20–26.

18 Науменко Г. Г. Освіта як системний чинник формування екологічної культури майбутніх вчителів : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 20 с.

19 Олексенко Т. Д. Формування екологічного мислення молодших школярів : навч. посіб. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2019. 267 с.

20 Осмолівська І. Ключові компетенції та відбір змісту освіти в школі *Народна освіта*. 2006. № 5. С. 77–80.

21 Павлютенко Є. М., Рябчук Т. Ф. Формування екологічної культури в сільських школярів. Харків : Вид. група Основа, 2011. 128 с.

22 Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників : метод. посіб. Київ Основа, 2002. 173 с.

23 Пономаренко Л. В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання. Харків : Вид. група Основа, 2009. 144 с.

24 Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. 215 с.

25 Пустовіт Н. А. Критерії і показники екологічної компетентності школярів / інтегративний підхід. *Проблеми освіти: Збірник наукових праць*. Вип. 85. 2015. С. 58–63.

26 Пустовіт Н. А. Формування екологічної компетентності школярів : науково-методичний посібник. *Педагогічна думка*. 2008. 64 с.

27 Пустовіт Н. А. Освіта для сталого розвитку – важливий напрям підвищення екологічної компетентності вчителя. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 28. С. 19 – 22.

28 Роль екологічних практик у формуванні екологічної компетентності

фахівця з вищою освітою URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-ekologichnih-praktik-u-formuvanni-ekologichnoyi-kompetentnosti-fahivtsya-z-vischoyu-osvitoyu>

29 Рудакова І. А. Сучасні дидактичні методи: смислоутворення в навчальному серед. освіти. Київ : Генеза, 160 с.

30 Солонар Н. Розвиток екологічної компетентності молодших школярів: теорія і практика. *Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 9–12.

31 Тарасенко Г. С. Естетична цінність природи в системі стратегічних орієнтирів екологічного виховання. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 170–177.

32 Титаренко Л. М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2007. 20 с.

33 Турбар Т. В. Природоохоронна робота учнів у контексті шкільної екологічної освіти і виховання. *Вісник Черкаського університету*. Вип. 6 (339). 2015. С. 98–101.

34 Турбар Т. В. Участь учнів початкової школи у природоохоронній роботі як важлива умова формування екологічної компетентності. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2019. № 2 (33). С. 66–69.

35 Хуторський А. Ключові компетенції як компонент особистісно-орієнтованої парадигми освіти. *Народна освіта*. 2003. № 2. С. 58–64.

41. Шмалей С. В. Вивчення предметів природничо-наукового циклу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01, Київ, 2005. 44 с.

42. Шмалей С. В. Екологічна особистість: монографія. Київ : Генеза, 1999. 232 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для виявлення в учнів рівня екологічної компетентності

1. Вам подобається природа?
2. Як ви розумієте термін «екологія»?
3. Чи маємо екологічні проблеми в Україні?
4. Яке буде майбутнє того куточка природи, де використовують лісовий вируб?
5. Чому не можна мити автомобіль у річці?
6. Чи хвилює вас доля оточуючого природного середовища?
7. Чи всім відомі правила поведінки в природі?
8. Як взаємодіяти з людьми, які забруднюють довкілля?
9. Які екологічні питання існують в вашому населеному пункті?
10. Які заходи ви підприємляєте для поліпшення стану навколишнього середовища?

Додаток Б

Інтелектуальна гра «Екологічне лото» «Фауна та Флора у Світі. Твоя Планета Земля»

Питання для команди 1 «Флора»

1. Які рослини виростають найчастіше в вашому районі?
2. Які тварини є мешканцями лісу?
3. Які дії можуть допомогти зберегти воду вдома?
4. Назвіть три види відходів, які можна переробити.
5. Як ви можете допомогти зберегти електроенергію вдома?

Питання для команди 2 «Фауна»

1. Які корисні властивості має дерево для навколишнього середовища?
2. Які тварини можуть перетинати вулицю, потрапляючи в небезпеку?
3. Як можна зменшити використання пластикових речей в повсякденному житті?
4. Як вибір різних видів транспорту впливає на довкілля?
5. Які заходи безпеки повинні бути взяті при відвідуванні природних резерватів чи лісів?

Відповіді можуть бути розглянуті та обговорені з учнями після кожного раунду гри.

Додаток В

Екологічна вікторина «Щасливий випадок»

Питання для команди «Пташки»

1. Які основні частини рослини ви знаєте?
2. Як називається процес, коли рослини виробляють їжу за допомогою сонячного світла?
3. Яка тварина літає і полює на комах?
4. Які відходи ми можемо переробити, щоб заощадити ресурси?
5. Як правильно поводитися зі сміттям, щоб не забруднювати природу?
6. Як називається процес, коли рослини здатні зеленим кольором поглиблювати сонячне світло?
7. Як правильно розділити відходи на сміттєвихопці?
8. Які тварини є хижаками, а які травоядними?
9. Яка рослина зазвичай росте на дачних городах і приносить нам велику користь?
10. Як називається вода в океані?

Питання для команди «Жучки»

1. Які три основні види хмар ви знаєте?
2. Що таке екосистема?
3. Які природні ресурси можна відновити, а які ні?
4. Яка рослина відіграє важливу роль у виробництві кисню?
5. Як ви можете допомогти захищати природу влітку?
6. Як ви розпізнаєте літаючих комах: бджіл, метеликів і комарів?
7. Які три основні кольори світла можна побачити весною в природі?
8. Як ви можете допомогти захищати ліси?
9. Що таке природний резерват?
10. Як вибрати найбільш екологічно чисті продукти в магазині?